

"Nos Dushi Boneiru!"

Zoeken naar authenticiteit in een tijdperk van mondialisering,
mobiliteit en de staatkundige hervormingen op Bonaire

Deze thesis is vervaardigd ter afronding van de Master Culturele Antropologie:
Multiculturalisme in vergelijkend perspectief

Auteur: Karin Koolen

Studentnummer: 3326349

E-mail: karinkoolen@gmail.com

Tel.: 06 104 959 36

Docentbegeleider: Mw. Dr.ir. Yvon van der Pijl

Instelling: Universiteit Utrecht

Faculteit Sociale Wetenschappen

Culturele Antropologie: Multiculturalisme in vergelijkend perspectief

Datum: 16 augustus 2010

Bonaire

Flamingo's beelden
roze zachte stilte uit.

Groen gekrijs van papegaaien
omlijst de rust.

Naast het schildpad
zwent de tijd.

Op de zeepaarden
hobbelt een glimlach.

Plots opduikende
dolfijnen, een flits

van inspiratie.

Een gedicht van:

Walter Palm

Inhoudsopgave

Voorwoord	6
Hoofdstuk 1: Inleiding	8
Bonaire.....	12
Verantwoording en methodologie	14
Opbouw thesis.....	15
Hoofdstuk 2: “Wij zijn alvast aan het afburgeren!”	17
Staatkundige hervormingen binnen het Koninkrijk der Nederlanden.....	17
Bonaire als bijzondere gemeente van Nederland	21
Demografische verschuivingen.....	27
Een levenswijze onder druk.....	31
Samenvatting.....	37
Hoofdstuk 3: Cultuur op Bonaire	39
Cultuur en identiteit in de antropologische wetenschap.....	40
‘Vechten voor cultuur’	45
Het creëren van verschil	51
Benoemen en reïficieren?	56
Hegemonie en articulatiemacht	60
Het eilandgevoel.....	63
<i>Will the real Bonairean please stand up?</i>	64
Samenvatting.....	66
Hoofdstuk 4: Dia di Rincon	67
Rincon	72

Samenvatting.....	76
Tot besluit.....	77
Bibliografie	80
Kaarten / plattegronden.....	86
Kaart van Bonaire	86
Plattegrond Kralendijk.....	87
Plattegrond Rincon	88

Voorwoord

Toen ik na een weekend Curaçao voor de tweede maal voet op Bonaire zette, begreep ik het ineens. Het unieke karakter van Bonaire, datgene wat het eiland onderscheidt van de buureilanden en wat volgens de eilandbewoners niet verloren mag gaan drong, na een paar dagen weggeweest te zijn, ineens tot me door. Op Bonaire heerst een dorpse mentaliteit. Mensen kennen elkaar, het eiland is overzichtelijk, vriendelijk en gemoedelijk en kenmerkt zich door vrijheid, ongedwongenheid en rust. Het is nog niet overspoeld door toeristen, fastfoodketens en mondaine winkelcentra. Verkopers en touroperators zijn er wel, maar mondjesmaat, nooit opdringerig en alleen wanneer er een cruiseboot in de haven ligt. Op Bonaire staan nog geen stoplichten of files en de tweede rotonde is pas onlangs gebouwd. Ezels, geiten en leguanen lopen echter om de haverklap voor je auto langs. Je vindt hier geen lange parelwitte zandstranden zoals op Aruba, maar wel een adembenemende onderwaterwereld waar menig duiker zijn weekenden doorbrengt. Grote discotheken ontbreken, maar de eilandbewoners zoeken elkaar op in de gezellige 'ons-kent-ons' barretjes waar zo nu en dan livemuziek speelt.

Bonaire is een eiland dat je voor eens en altijd in je hart sluit of waarvan je besluit er nooit meer naar terug te hoeven keren. Hoewel het eiland kleiner is dan Curaçao, staat het inwonersaantal geenszins in verhouding (Curaçao is 444 km², Bonaire 294 km²). Waar Bonaire zo'n 15.000 inwoners kent, zijn dit er op Curaçao inmiddels meer dan 140.000. Eén van mijn Nederlandse informanten vergeleek Bonaire ietwat spottend met een afgedreven Waddeneiland.

Al mijn informanten hadden één ding met elkaar gemeen: ze hielden van het eiland. Weliswaar gaven zij allen op een eigen unieke manier, vanuit een individueel perspectief, betekenis aan (hun leven op) het eiland, maar de liefde voor "nos dushi Boneiru" ("ons mooie, prachtige, heerlijke Bonaire") beschouw ik als de grootste gemene deler op het eiland. Bonaire staat nu aan de vooravond van grote veranderingen en hoewel dit enerzijds voor verdeeldheid onder de bevolking zorgt, blijkt men anderzijds eensgezinder dan op het eerste gezicht lijkt: Bonaire moet vooruit, het eiland zal moeten groeien en ontwikkelen,

maar mag haar unieke karakter niet verliezen. “Bonaire moet Bonaire blijven!”. En daar kan ik me alleen maar bij aansluiten.

Mijn onderzoek was niet mogelijk geweest zonder de steun, hulp en inzet van een aantal mensen. Allereerst wil ik al mijn vrienden, kennissen en informanten op Bonaire bedanken. Zij hebben mij niet alleen continu voorzien van informatie en geïnspireerd tot nieuwe inzichten, maar des te meer hebben zij mijn veldwerk tot een fantastisch mooie en vruchtbare tijd gemaakt. Ik zal de gastvrijheid, de leuke ontmoetingen en de interessante gesprekken nooit vergeten.

Een bijzonder woord van dank gaat uit naar mijn begeleidster Yvon van der Pijl. Soms zag ik zelf door de bomen het bos niet meer, maar middels haar feedback ontstond er altijd weer overzicht en nieuwe inspiratie waarmee ik aan de slag kon gaan. Kritische vragen en scherpe opmerkingen hebben ervoor gezorgd dat ik mijn analyse steeds verder uit ben gaan diepen zonder daarbij het overzicht te verliezen.

De steun, support en liefde van de mensen thuis waren eveneens onmisbaar. In de eerste plaats wil ik mijn ouders bedanken, die mij altijd met raad en daad hebben bijgestaan en mij gestimuleerd hebben om te blijven studeren. Daarbij gaat een bijzonder woord van dank uit naar mijn vriend Joost, die ik bijna vier maanden heb moeten missen, en die helemaal naar Bonaire is gereisd om de laatste weken met mij door te brengen.

Karin Koolen

Rotterdam, augustus 2010

Hoofdstuk 1: Inleiding

Woensdagmiddag, Karels's bar op de pier. Angelina staat achter de bar en ze heeft net een heerlijke bananensmoothie voor me neer gezet. Naast me zit Elmert. Elmert is deze dag op zoek naar werk, maar is eveneens van mening dat hij wel een drankje verdiend heeft. Angelina en Elmert kennen elkaar uit Rincon, waar Elmert geboren en getogen is (hij is inmiddels naar Kralendijk verhuisd) en waar Angelina nog steeds woonachtig is. Daar zij weten dat ik onderzoek doe 'naar cultuur', komt het gesprek al snel hierop uit. Angelina vertelt: "Rinconezen zijn de echte Bonaireanen. Rincon is het cultuurcentrum waar het Bonaireaanse gevoel en de cultuur het meest levend, groot en echt is. Hier groeien mensen en kinderen op met tradities, culturele festiviteiten en muziek". Carnaval bijvoorbeeld, zo wordt mij verteld, mag dan in *Playa* (Kralendijk) groter zijn, maar in Rincon is het veel uitbundiger. Iedereen doet mee, danst en gaat los. Weliswaar een kleinere parade, maar een groter feest!

Er wordt geloofd dat ook Nederlanders echte Bonaireanen kunnen worden, mits ze maar *heart & feeling* hebben voor het eiland, het Bonaireaanse leven en de levensstijl. Mits je je maar aanpast. Rijden door het bos, vissen, en het vangen en eten van leguanen blijken hierbij belangrijke pijlers. "Hij", stelt Elmert terwijl hij lachend naar een Nederlandse man aan de andere kant van de bar wijst, "denkt ook dat hij een echte Bonaireaan kan worden!". Iedereen lacht. "Ik heb de buik al", reageert de man zelf lachend. "Jaaah, maar dat kan ook een bierbuik zijn, of een colabuik! Eet je ook geitenvlees?", vraagt Elmert de man. "Dat nog niet.". Er wordt instemmend geknikt na dit ontkennende antwoord. Zie je wel, toch geen echte Bonaireaan. Elmert richt zich vervolgens weer tot mij en legt uit dat hij nog steeds kippenvel krijgt bij het horen van bepaalde (Simadan) muziek. Angelina vult hem aan door te stellen dat zij altijd op blote voeten danst, zodat ze het 'voelt'. Elmert beaamt dit. "Ik ga dan echt los, echt echt echt, en ik trek me van helemaal niemand wat aan. Dat is mijn cultuur. Dat is de Bonaireaanse cultuur."

Nos dushi Boneiru, vertaald 'ons mooie (prachtige, heerlijke) Bonaire', is een uitspraak die je op Bonaire veel tegenkomt. Het is een uitspraak die in de eerste plaats liefde uitdrukt, een liefde voor een prachtig eiland, een thuis, die gevoelens van warmte,

en geborgenheid oproept. *Dushi Boneiru!* Je komt deze uitspraak niet alleen in toeristisch promotiemateriaal tegen, maar je hoort hem evengoed op straat, daar de eilandbewoners trots op het eiland zijn, het eiland waar hun voorouders gewoond hebben en waar zij hun roots veronderstellen. '*Nos Boneiru*' drukt naast liefde en geborgenheid, eveneens een toebehoren en hiermee een verantwoordelijkheid uit. '*Dushi Boneiru*' dient gekoesterd te worden. De uitspraak wordt bovendien gebruikt om een politieke boodschap te sterken, een demonstratie te ondersteunen of om politieke kiezers te winnen. In die zin is de liefde voor het eiland, de saamhorigheid en gevoelens van *home & belonging*, om verschillende redenen belangrijk. Het bindt mensen, niet alleen aan elkaar, maar ook aan het eiland.

Tien oktober 2010 wordt het land Nederlandse Antillen¹ opgeheven. Deze gebeurtenis maakt onderdeel uit van het grotere ontmantelingsproces van het land Nederlandse Antillen. Curaçao en Sint Maarten zullen per 10 oktober 2010 een status aparte krijgen en hiermee verdergaan als autonome landen binnen het Koninkrijk der Nederlanden. De drie overige eilanden, te weten Bonaire, Sint '*Statia*' Eustatius en Saba (gezamenlijk ook wel aangeduid als de BES-eilanden) zullen na een overgangsfase, waarin zij ingericht worden als openbare

¹ De Nederlandse Antillen is tot 10-10-10 een autonoom land binnen het Koninkrijk der Nederlanden, bestaande uit de eilandgebieden Bonaire, Curaçao, Saba, Sint Eustatius en Sint Maarten. Aruba behoorde in eerste instantie ook tot de Nederlandse Antillen, maar verwierf per 1 januari 1986 een *status aparte*, wat inhield dat Aruba de status van land binnen het Koninkrijk verkreeg.

lichamen, uiteindelijk bijzondere gemeentes van Nederland worden². Waar Curaçao en Sint Maarten dus lossen komen te staan ten opzichte van Nederland, krijgen de BES-eilanden juist nauwere betrekkingen met en integratie in het 'moederland'. Voor hen komt Nederland dichterbij.

Mijn onderzoek heeft zich afgespeeld tegen het licht van deze staatkundige verandering. Nadat ik een artikel in het NRC Handelsblad gelezen had, stond mijn besluit vast: ik moest naar Bonaire toe. Wat gebeurt er op een klein eiland, met een eigen unieke insulaire identiteit, wanneer zij een toekomstige staatkundige structuur aangaat als gemeente van de voormalige kolonisator? Deze nieuwsgierigheid heeft mijn uiteindelijke onderzoeksvraagstelling geïnspireerd. De antropologie beschrijft een wereld die steeds meer fluïde en *interdependent* wordt, waarin nationale en lokale identiteiten ondermijnd en overstegen worden door grotere overkoepelende eenheden (Appadurai 1996; Bauman 1998; Ina & Rosaldo 2008). Een proces dat zich gelijktijdig voordoet, zelfs afhankelijk is van deze mondiale ontwikkeling, is de opleving of een (her)nieuw(d)e bewustwording en articulatie van een nationale, etnische of culturele identiteit. Dit proces zien we overal ter wereld in allerlei facetten ontstaan (Van der Pijl 2009: xxiii).

Mijn veldwerk heeft uitgewezen dat er op Bonaire een sterke behoefte is om de Bonaireaanse cultuur en culturele identiteit te articuleren, om deze te documenteren, te archiveren en hiermee te conserveren. Deze articulatie is in kracht toegenomen sinds de afspraken die met Nederland zijn gemaakt. Bonaire wordt straks een integraal onderdeel van Nederland en veel (niet alles) van de Nederlandse wet- en regelgeving zal op het eiland ingevoerd gaan worden. Dit wordt als het ware van buitenaf opgelegd en Bonaire ervaart een beperkte zeggenschap over de nieuwe situatie. De eilandbewoners lijken heen en weer geslingerd te worden tussen gevoelens van hoop en verwachting tegenover angst voor verlies van eigenheid en culturele identiteit. Daarbij voelt de eilandbevolking zich nu al overstroomd worden door Nederlanders, die niet perse in aantal bedreigend zijn, maar des te meer door hun sociaal-economische status, ondernemingszin en attitude. De nieuwe situatie, waar Bonaire straks de vruchten van zou moeten plukken, wordt er volgens velen één waar de echte Bonaireaan in de minderheid zal komen, de sociaal-economische ongelijkheid toeneemt en waarin de Bonaireaanse cultuur, de normen en waarden en de

² <http://www.gov.an> en <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/nederlandse-antillen-en-aruba#ref-minbzk>

levenswijze, in de verdrukking zal raken of zelfs helemaal uitgeveegd en vergeten zal worden.

Het zou al te gemakkelijk zijn om cultuuropleving te beschouwen als een gevolg van de (dreiging van) staatkundige hervormingen en demografische verschuivingen. Ik ben van mening dat dit verband wel degelijk aanwezig is, en hiermee plaatst mijn studie zich in het grotere debat omtrent het zoeken naar lokale identiteitsbronnen in een tijdperk van mondialisering, maar mijns inziens is het principe van macht een even belangrijke speler. Cultuur is in deze context evengoed een instrument om tegenwicht te geven tegen een veronderstelde 'zij', alsook een (symbolisch) middel tot identiteit- en groepsvorming. De wetenschap heeft inmiddels een punt van overeenstemming bereikt over het veranderlijke, relationele en fluïde karakter van cultuur en (culturele) identiteiten. Zeker op een Caraïbisch eiland als Bonaire, waar de bevolking en de folklore in al haar uitingsvormen telkens een tijdelijke uitkomst van een voortdurend proces zijn, is de zoektocht naar authenticiteit op zijn minst een uitdaging. Het feit dat de wetenschap overeenstemming heeft bereikt over het constructionele karakter van identiteit, betekent niet dat individuen en groepen zelf dit eveneens doen. Sterker, om welke reden dan ook, cultuur wordt in de praktijk voortdurend geëssentialiseerd en gereïficeerd. Deze gereïficeerde cultuur wordt vervolgens inzet in de strijd om stem, invloed en schaarse goederen binnen een ongelijk machtsveld. Het is mijns inziens interessant om te kijken naar de wijze waarop dit gebeurt en welke doelen er worden nagestreefd. Ik zal aantonen dat 'de' Bonaireaan, evenals 'de' Bonaireaanse cultuur van oudsher een *mestize* is, een ontwikkelingsproces, ontstaan door een rijke geschiedenis van kolonisatie, migratie en slavernij. Hoewel dit een voortdurend proces is, en de sociale wetenschap een punt van overeenstemming bereikt heeft over het processuele, relationele en constructionele karakter van cultuur en (culturele) identiteit, wordt dit proces op een bepaald moment, en om verschillende redenen, bevroren door mensen zelf.

Binnen mijn onderzoek en tijdens het schrijven van deze scriptie heb ik cultuur beschouwd als een geheel van symbolische betekenisgeving welke voortdurend ge(re)construeerd wordt door de verschillende spelers in het veld. Cultuur is in deze context constructioneel, processueel en relationeel.

Bonaire

Bonaire is na Curaçao het grootste eiland van de Nederlandse Antillen. Het behoort tot de bovenwindse eilanden van de kleine Antillen en ligt een kleine zeventig kilometer ten noorden van Venezuela. Bonaire behoort tot de ABC-eilanden van de Nederlandse Antillen. Op dit moment huisvest het eiland 15.528 inwoners volgens de afdeling burgerzaken van het eilandgebied. Meer dan vijfhonderd jaar geleden werd Bonaire ontdekt door de Spanjaarden. Spaanse, Nederlandse en Engelse bezetters wisselden elkaar af, totdat de Nederlanders zich in 1816 uiteindelijk definitief meester maakten van Bonaire en de vijf andere eilanden: Aruba, Curaçao, Sint-Maarten, Saba en Sint-Eustatius. Inmiddels is zeker dat Bonaire lang voor de komst van de Europeanen bevolkt werd door Indianenstammen, die zich een paar duizend jaar voor onze jaartelling vanuit Zuid-Amerika over het Caribische gebied verspreid hadden. Behalve rotstekeningen en archeologische vondsten is er niets meer over van deze oorspronkelijke bewoners, daar zij geheel opgingen in de zwarte bevolking van het eiland. In 1555 deporteerden de Spanjaarden de Indianen massaal naar Hispanola (nu Haïti en de Dominicaanse Republiek), waar ze als slaven in de kopermijnen moesten werken. In 1527 werden er vanuit hetzelfde Hispanola zowel Indiaanse als diverse soorten vee naar Bonaire gehaald. Veel Bonaireanen zijn zich bewust van hun 'Indiaanse bloed'. Velen van hen erkennen verwantschap met hun Indiaanse voorouders en dragen dit met trots uit door middel van het plaatsen van een Indianenhoofd op hun woning. Behalve deze uiting (en de Indiaanse trekken in de gezichten van sommigen Bonaireanen) en de archeologische vondsten en rotstekeningen, is er niks meer wat aan het Indiaanse verleden herinnert.

De West-Indische Compagnie (WIC) maakte van Bonaire een plantage-eiland waarbij de winning en export van zout en de bast van de braziel- of verfboom een grote rol speelde. Ook dividivepeulen (gebruikt in de leerlooierij) leverde wat op. Daar er een dringende behoefte aan arbeidskrachten was, werden er honderden slaven naar de Nederlandse Antillen gehaald. De slaven werden via Curaçao naar Bonaire gehaald en werden tewerkgesteld op plantages en in de zoutpannen, waar ze onder erbarmelijke omstandigheden moesten werken. Ook de militairen die zich misdragen hadden werden naar Bonaire (strafkolonie) gestuurd om dwangarbeid in de zoutpannen te verrichten. De

slaven en de gestraften vormden, samen met de Indianen, de enige bevolking op Bonaire, afgezien van een paar blanke soldaten en de commandeur en zijn gezin. Tot 1868 was het de vrije burger namelijk verboden zich op het eiland te vestigen.

Na 1815 werd Nederland een koninkrijk en de compagnieslaven werden slaven van de koning. Hierdoor kregen zij meer bewegingsvrijheid. Zij mochten zelf gewassen verbouwen en verkopen. Aan de invoer van slaven op de Antillen kwam in 1821 een eind, maar het duurde tot 1863 voordat de slavernij definitief werd afgeschaft. Hiermee waren de plantages en de zoutindustrie niet langer rendabel –de relatief goedkope slavenarbeid leverde het eiland nog enige winst- en de (758) ex-slaven stonden met lege handen. Velen van hen emigreerden naar Venezuela, Cuba of Suriname. Aan het eind van de negentiende eeuw was het *armoe troef* op het eiland. Alleen de scheepsbouw en de strohoedennijverij boden nog wat mogelijkheden. De eilandeeconomie bleef in een dip tot de opkomst van de olie-industrie. De opkomst van nieuwe fabrieken op Curaçao en Aruba brachten veel werkgelegenheid en economische voorspoed met zich mee. De eilanden hadden goede tijden beleefd met hun raffinaderijen die ze in één klap in een nieuwe wereld deed belanden. Bonaire had weliswaar geen raffinaderij en kende een dergelijke ontwikkeling niet, maar de activiteiten op de buureilanden hadden er een grote invloed. Het eiland wist de vruchten te plukken van de nabijgelegen werkgelegenheid in gebieden waar ook nog eens dezelfde taal werd gesproken. Veel Bonaireaanse mannen verlieten huis en haard om elders, vooral op Aruba, in de olie-industrie te werken. Van het geld wat door de migranten naar huis gestuurd werd en de afgedragen belastingen kon Bonaire grote stappen voorwaarts maken met betrekking tot de infrastructuur, zorg en onderwijs. Elektriciteit werd een normaal fenomeen. Bonaire had, wat werd genoemd, een postwisseleconomie (Klomp 1983). Omdat de eigenlijke ontwikkeling elders plaatsvond kon Bonaire doorgaan in zijn traditie en voortbouwen op wat er al was. Eind jaren vijftig was de grote olievoorspoed ten einde, een programma van automatisering werd ingezet en veel mensen werden ontslagen. Bonaireanen zochten naar ander werk op Aruba of Curaçao of keerden terug naar huis. Fondsen van het land, dat wil zeggen de Nederlandse Antillen en de projectgebonden hulp vanuit Nederland, werden de belangrijkste bronnen van inkomsten. Hierdoor zette de modernisering zich voort, de startbaan van het vliegveld werd verlengd, er kwamen banken, radiostations, de eerste nieuwe hotels werden gebouwd. Deze ontwikkeling verliep echter

geleidelijk. Op dit moment vormen (duik)toerisme, de zoutindustrie en in mindere mate de olieopslag- en overslaghaven (*Bonaire Petroleum Corporation*) de voornaamste inkomstenbron voor Bonaire. De zoutindustrie werd in 1968 weer serieus opgepakt door het toenmalige Akzo, inmiddels Cargill.

Met economische voorspoed kwam tevens een politieke bewustwording. In 1954 gaf Koningin Juliana de eilanden het recht op zelfbestuur, vastgelegd in het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden (de grondwet voor het Koninkrijk). De Nederlandse Antillen werd hiermee een autonoom land binnen het Koninkrijk der Nederlanden. Alleen defensie en buitenlandse zaken vallen nog onder Nederlands bestuur. Sindsdien hebben zij een grote mate van zelfstandigheid en ook de eilanden afzonderlijk zijn in bestuurlijke zin weer tamelijk onafhankelijk van de centrale regering op Curaçao, waar de regering zetelt. Deze staatkundige inrichting wordt per 10-10-10 opgeheven.

Verantwoording en methodologie

Mijn onderzoek heeft een etnografisch karakter en is hiermee per definitie beschrijvend en exploratief van aard. Ik heb gebruik gemaakt van kwalitatieve onderzoeksmethoden. Zo heb ik verschillende interviews afgenomen welke ik opgenomen heb met een voicerecorder. Hoewel mijn interviews gestructureerd werden aan de hand van topiclijsten, heb ik altijd getracht om de informanten zoveel mogelijk zelf te laten vertellen en beperkte ik mij tot het aansnijden van topics en het stellen van zo open mogelijke vragen. Naast de (on)gestructureerde interviews heb ik gebruik gemaakt van informele gesprekken, (participerende) observaties, het bijwonen van bijeenkomsten en culturele avonden en literatuuronderzoek. Om recht te doen aan mijn complexe onderzoeksvraag, heb ik me bewogen tussen en binnen de als afzonderlijk beschouwde groepen. Zo bestond mijn onderzoekspopulatie uit Bonaireanen, Antillianen, Nederlanders, maar ook Amerikanen, Dominicanen en Duitsers. Ik heb getracht om mijn onderzoekspopulatie zo gevarieerd mogelijk te selecteren (qua sociaal-economische status, opleidingsniveau, migratiegeschiedenis, sekse, leeftijd etc.), maar heb daarnaast veelvuldig gebruik gemaakt van de sneeuwbalmethode.

Mijn onderzoek heeft voornamelijk plaatsgevonden in Kralendijk en in mindere mate te Rincon. Kralendijk is de hoofdstad van het eiland, maar doet gezien het kleine inwonersaantal (3000 inwoners) en het gemoedelijke ons-kent-ons-karakter meer aan als een dorp.

Opbouw thesis

In het volgende hoofdstuk geef ik een uitgebreide beschrijving van de huidige ontwikkelingen op het eiland. Allereerst behandel ik de staatkundige hervormingen en de implicaties die dit heeft voor het eiland en bevolking en daarna beschouw ik de ontwikkelingen met betrekking tot migratie, mobiliteit en multiculturaliteit op het eiland (de demografische ontwikkelingen). Hoewel ik feiten en cijfers weer zal geven, gaat mijn aandacht in het bijzonder uit naar de ervaringen en belevingen van de bevolking. Op deze manier zal ik duidelijk maken dat de huidige ontwikkelingen op Bonaire zich afspelen binnen een speelveld van ongelijke macht en dat dit ook zodanig ervaren wordt door de bevolking. Deze beleving geeft aanleiding voor de behoefte om cultuur te articuleren, documenteren, te archiveren en hiermee te conserveren.

Hoofdstuk drie zal hier verder op doorgaan. Het wetenschappelijke debat omtrent cultuur en identiteit heeft zich geleidelijk aan verschoven van een essentialistische naar een constructionistische en relationele benadering van deze en verwante begrippen. Hoewel ik me aansluit bij dit debat en overtuigd ben van het fluïde, constructionele en onderhandelbare karakter van cultuur en identiteit, laat ik zien dat cultuur door mensen zelf wel degelijk vanuit een essentialistisch perspectief benaderd kan worden. Ik zal hier een verband aantonen tussen de ontwikkelingen beschreven in voorgaand hoofdstuk en de 'opleving' van cultuur en culturele identiteiten. Ook hier zal duidelijk moeten worden hoe macht de uiteindelijke bepalende factor is, zowel in de beleving van de huidige (staatkundige) hervorming alsook in het articuleren van cultuur en authenticiteit.

Hoofdstuk vier staat geheel in het teken van *Dia di Rincon*, een jaarlijks terugkerend cultuurfestival bomvol muziek, dans, eten en drinken. Dit hoofdstuk dient ter illustratie om voorgaande samen te kunnen vatten en te kunnen 'kleuren'. Deze thesis zal afsluiten met

een besluit waarin mijn onderzoek nogmaals in een groter debat geplaatst zal worden en ik aanbevelingen doe voor toekomstig onderzoek.

Hoofdstuk 2: “Wij zijn alvast aan het afburgeren!”

“Wij zijn alvast aan het afburgeren”, zegt Boi Antoin. Cameraman Yvan, Boi en ik verschenen tien minuten te vroeg op de afspraak bij de Nederlandse Joop, waar een korte reportage³ over gemaakt zou worden. “Wij worden straks een integraal onderdeel van Nederland, dus we zijn alvast aan het inburgeren, of eigenlijk moet ik zeggen: afburgeren!”. De opmerking was als een grapje bedoeld en werd ook als zodanig ontvangen, maar toch drukt het de beleving van veel van mijn informanten uit. Gaandeweg dit hoofdstuk zal duidelijk worden wat hier precies mee bedoeld wordt.

Staatkundige hervormingen binnen het Koninkrijk der Nederlanden

Bonaire zal per tien oktober 2010 een bijzondere gemeente van Nederland worden. Deze ontwikkeling lijkt onvermijdelijk te zijn. Het land Nederlandse Antillen zal straks namelijk niet meer bestaan en dit betekent dat de BES-eilanden niet meer terug kunnen vallen op fondsen van dit land. Vooralsnog lijken de eilanden, met overwegend kleine economieën en beperkte inkomstenbronnen, geen middelen te hebben om zelfstandig te kunnen overleven. Op Bonaire vormen op dit moment het (duik)toerisme, de zoutindustrie en in mindere mate de olieopslag- en overslaghaven (*Bonaire Petroleum Corporation*) de voornaamste inkomstenbronnen. Grootschalige land- en tuinbouw of veeteelt is op het eiland niet mogelijk vanwege klimaat en bodemgesteldheid. De visserij is klein en vooral gericht op de lokale markt. De bevolking van Bonaire, bestaande uit 15.528 inwoners (volgens de meest recente cijfers van de afdeling burgerzaken van het eilandgebied), is zich sterk bewust van deze kwetsbare economische positie en zag zichzelf noodgedwongen om te kiezen voor een directe band met Nederland. Tijdens een referendum in 2004 stemde de bevolking van Bonaire, met een meerderheid van 59,5 procent, voor het opheffen van de Nederlandse

³ Voor zijn televisieprogramma ‘Herensia’ (‘erfenis’) interviewt Boi Antoin de ouderen (70+) van Bonaire om hun levensverhalen, en hiermee de verhalen over het Bonaire van vroeger, vast te leggen voor de huidige en toekomstige generaties.

Antillen en het aangaan van een directe band met Nederland. Eén van mijn vrouwelijke informanten, een Bonaireaanse dame, stelde hierover: “Bonaire heeft niks. We hebben Nederland nodig. Bonaire moet vooruit, want we willen geen afvoerputje worden!”. De stemuitslag wordt algemeen verklaard door de jarenlange onvrede over het functioneren van het land Nederlandse Antillen en de macht van Curaçao, waar de regering zetelt. Curaçaose politici en beleidsmakers zouden zich schuldig maken aan patronage en cliëntelisme en vooral gericht zijn op het eigen (eiland)belang. Volgens mijn informanten trekt Curaçao zich weinig aan van de overige eilanden, laat staan van haar financiële verplichtingen naar de andere eilanden toe. Zowel uit de literatuur (Dalhuisen 2009; Hartog 1957, 1975; Klomp 1983) als uit mijn velddata blijkt dat de bevolking van Bonaire altijd het gevoel heeft gehad, en nog steeds heeft, dat zij het sociaal en economisch wat achtergebleven broertje van Curaçao (en in mindere mate van Aruba) is. De gevolgen van deze (gevoelens van) verwaarlozing worden zichtbaar in de publieke ruimte van het eiland, de infrastructuur, de zorg en het onderwijs, maar ook in het zelfbeeld en de identiteitsvorming van de eilandbewoners. Celia Fernandes Pedra, voorzitter van stichting Ban Boneiru Bèk⁴, zegt hierover het volgende:

“De Bonaireaan is niet assertief, laag gevoel van eigenwaarde, dat komt omdat Bonaire altijd beschouwd is als een eiland dat een beetje is achtergebleven zeg maar, en ook de Bonaireanen zelf, de achtertuin van Curaçao. Door Curaçao werd Bonaire altijd beschouwd als: mja Bonaire, dat zijn een beetje simpele mensen, dus daardoor zijn ze te vergelijken met mensen van het platteland in Nederland, de stadsmensen vinden ook dat zij slimmer zijn, ook al is dat niet zo. En dat heeft jarenlang geduurd door Curaçao, in mindere mate door Aruba.”

Men zou kunnen stellen dat de ‘ja’ tegen Nederland evengoed, of misschien wel des te meer, een ‘nee’ tegen Curaçao was en dat Bonaire na jarenlang onder het juk van Curaçao te hebben gezeten en onvoldoende de kans heeft ervaren om zich sociaal en economisch te ontwikkelen, nu kiest voor vooruitgang en een betere toekomst met meer zekerheid.

Behalve onvermijdelijk is deze toekomstige staatkundige structuur, welke ik in navolging van Lammert de Jong (2005) als een vorm van *transnational statehood* zal

⁴ Stichting Ban Boneiru Bèk zet zich sinds 2007 in voor een ‘evenwichtige bevolkingsgroei op Bonaire’. Hier zal later in dit verslag op teruggekomen worden.

beschouwen, ook modern en actueel en kenmerkend voor de wereldorde waar we vandaag de dag in leven. Sociale wetenschappers, en in het bijzonder antropologen, spreken wel over een nieuwe wereldorde, een wereldorde die gekenmerkt wordt door een verhoogde en almaar toenemende mate van *interconnectedness*, transnationaliteit, mobiliteit en, logischerwijs, multiculturaliteit (Appadurai 1996; Bauman 1998; Inda & Rosaldo 2008). De ideologie van de natie-staat, namelijk het idee dat de natie als monocultureel volk samenvalt met de staat als politiek-geografische entiteit, gaat niet langer meer op. In deze nieuwe wereldorde bestaat er een spanning tussen mondialisering, mobiliteit, multiculturaliteit en de natie-staat. De natie-staat verliest aan legitimiteit in een wereldorde die gekenmerkt wordt door grootschalige supranationale verbanden en transnationale eenheden die natie-staatgrenzen overstijgen en een constante druk op haar autonome positie uitoefenen. Natie-staten bevinden zich, of lijken zich te bevinden, in een hachelijke positie (e.g Bauman 1998: 56; Van der Pijl 2007: viii). Er wordt wel gezegd dat zij te groot is voor de 'kleine' problemen (zoals burgers een gevoel van veiligheid en geborgenheid bieden), maar te klein voor de grote problemen (vluchtelingenstromen, milieuproblematiek, terrorisme). Echter, hoe men het ook wendt of keert, is de wereld waarin we vandaag de dag leven nog altijd gestructureerd via en rondom natie-staten en nationale identiteiten. Een alternatief lijkt in de nabije toekomst niet voor handen en hierdoor zit men nog altijd opgesloten in *the national order of things* (Malkki 1995).

In dit licht wil ik de ontmanteling van de Nederlandse Antillen, en in het bijzonder de gemeentelijke status van Bonaire, beschouwen. Veel voormalig onafhankelijke, autonome natie-staten worden in een interactieve mondiale wereldorde steeds meer van elkaar afhankelijk en maken deel uit van supranationale verbanden, zoals de Verenigde Naties of de Europese Unie. Dit is wat De Jong aanduidt met de term '*transnational statehood*'. Veel (Caribische) eilanden hebben volgens De Jong veel kenmerken en dilemma's gemeen met *transnational statehood* op het vasteland en met de (grenzen aan de mogelijkheden van de) natie-staten. De Jong stelt bovendien, zoals onderstaand citaat aangeeft, dat het niet ongebruikelijk is dat (Caribische) eilanden een afhankelijkheidsrelatie hebben met (voormalig) moederlanden.

“Quite a number of islands in the Caribbean region have not become independent states. They still have constitutional relationships with former mother countries on the European or American mainland, which are commonly designated as dependency relationships. These relationships allow varying degrees of local autonomy and central control. Foreign affairs, international diplomacy and defense are to a large extent taken care of by the European partners of the USA. The island’s judicial system is in one way or another integrated into the judicial system on the mainland and rules and regulations have to some extent been synchronized. (...) Caribbean territories that have not become independent nation-states are known under various labels: dependent, not-independent, alternative post-colonial, not-sovereign, protectorates, subordinated or just overseas territories. These islands continue to maintain a constitutional arrangement with former colonial motherlands (De Jong 2005: 3).”

De staatkundige situatie waarin Bonaire na 10-10-10 zal gaan verkeren is volgens De Jong te typeren als *‘extended statehood’* (a form of government that is meant to supplement de island’s government). De Jong stelt dat veel Caribische eilanden, met overwegend kleine en eenzijdige economieën, geïsoleerd zouden raken in een mondiale wereldorde, zonder de afhankelijkheidsrelatie met een moederland (De Jong 2005: 11; Oostindie 1997: 111). Zij zouden niet in staat zijn te concurreren met de grotere spelers in de wereld. De Jongs argument luidt dat verdere dekolonisatie geen optie is en dat het dus weinig zinvol is om in termen van de- of rekolonisatie te spreken, daar deze verouderde noties en concepten niet bijdragen aan een beter begrip van de verschillende opties voor *extended statehood*. Bovendien, zo stelt De Jong (2005: 7), wijst de praktijk uit dat de Caribische eilanden die voor een afhankelijkheidsrelatie met het moederland gekozen hebben, sociaal en economisch beter af zijn dan de eilanden die deze relatie niet hebben. In het geval van de Nederlandse Antillen en Bonaire kunnen we stellen dat het grote deel van de bewoners niet gelooft in een eventueel succes van volledige onafhankelijkheid. In plaats daarvan verlangt men naar een staatkundige inrichting die het midden houdt tussen onafhankelijkheid en integratie ten aanzien van Nederland (De Jong 2005: 4; Hillebrink 2008: 353).

“It is not independence per se that the masses are after, but a political status that will clearly fulfill their aspirations to a better life (De Jong 2005: 9) (...) Thus the questions to be dealt with are not about independence but rather those that relate to extended statehood arrangements currently in place, how do they work and how can they be put to better use in a highly interactive global world (De Jong 2005: 4).”

Hillebrink stelt het volgende:

“It could be argued that the right to self-determination, defined as the freedom of choice, leaves open the possibility that a dependent people freely chooses a status that is not fully self-governing according to the standards of Resolution 1541, and which creates a subordinated position for that people. The essential criterion for the acceptability of such a status should be whether the population has truly made that choice in freedom and with due knowledge of the ramification of its choice (2008: 260).”

Bonaire als bijzondere gemeente van Nederland

Voor Bonaire zal er dus veel gaan veranderen vanaf 10-10-10⁵. Op dit moment heeft Bonaire een dualistisch bestuursmodel. Er bestaat een bestuurslaag op landsniveau, namelijk het land Nederlandse Antillen, en de bestuurslaag van het eilandgebied. Door het wegvallen van het landsbestuur van de Nederlandse Antillen ontstaat er een directe band met Nederland. Nederland zal de plaats van de Nederlandse Antillen straks gaan innemen en neemt de overheidstaken van de Nederlandse Antillen over, zoals politie, brandweer en belastingheffing. Daarnaast komen taken op het gebied van de uitkeringen (algemene ouderdomsverzekering (AOV), onderstand, loonderving), volksgezondheid, jeugdzorg en onderwijs bij de Nederlandse overheid te liggen. Politieke partijen, evenals de functies van gezaghebber, eilandsraad en gedeputeerden, zullen blijven bestaan. De organisatie van

⁵ <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/nederlandse-antillen-en-aruba#ref-minbzk>. Verder is er voor het verzamelen van deze informatie, gebruik gemaakt van folders, krant, radio en informatieve bijeenkomsten.

referenda en verkiezingen, het bouwen van infrastructuur, het afgeven van vergunningen en het sluiten van huwelijken, blijven hiermee in handen van het eiland. Dit geldt ook voor het beleid ten aanzien van vreemdelingen(zaken) en hiermee de beslissing over wie wel en wie niet het eiland op mogen. De bevolking van de BES-eilanden krijgt kiesrecht voor de Tweede Kamer en het Europees Parlement. De Antilliaanse gulden zal gaan verdwijnen en op Bonaire, Sint Eustatius en Saba komt de Amerikaanse dollar daarvoor in de plaats. De pensioengerechtigde leeftijd wordt geleidelijk verhoogd van 60 naar 65 jaar.

Nederland heeft tijdelijk ambtenaren naar het eiland gestuurd om de Nederlandse overheid op te bouwen en de activiteiten op te starten. Het is de bedoeling dat een groot deel van de Nederlandse wetgeving op de eilanden gaat gelden. Dit geldt ook voor de wetgeving ten aanzien van het homohuwelijk, abortus en euthanasie. Omdat dit veel werk met zich meebrengt, heeft men gekozen dit geleidelijk over een langere termijn te doen: na de statuswijziging zal de Nederlands-Antilliaanse wetgeving waar wenselijk en/of noodzakelijk, geleidelijk worden vervangen door Nederlandse wetgeving. De Tweede Kamer wil de BES-eilanden voor abortus een overgangperiode geven van één jaar, voor het homohuwelijk en euthanasie is dit een periode van twee jaar. Verder is gesteld dat gezien onder meer de bevolkingsomvang van de drie eilanden, het insulaire karakter en de grote afstand tot Nederland, van de Nederlandse wetgeving afwijkende regelingen kunnen worden getroffen.

Zoals aangegeven, heeft de Bonaireaanse bevolking voor een directe band met Nederland gekozen. De kiezers hopen hiermee op vooruitgang en ontwikkeling van het eiland en de bevolking. Vooral de behoefte aan beter onderwijs, betere gezondheidszorg en een goede infrastructuur is een vaak uitgesproken wens en verwachting en dit verklaart de keuze voor Nederland die in 2004 gemaakt is. Veel van mijn informanten hopen daarbij dat er een eerlijke politiek op het eiland bedreven zal gaan worden, waarin afspraken en beloftes worden nagekomen en vriendjespolitiek en corruptie geen voet meer aan de grond krijgen. Er bestaat een grote behoefte aan een transparante en betrouwbare politiek met 'de juiste mensen op de juiste plaats'. Ook beleidsterreinen als jeugd en veiligheid zullen na jaren van verwaarlozing nu verbeterd gaan worden. Nu Bonaire eindelijk onder het juk van Curaçao vandaan komt en een rechtstreekse band met Nederland aangaat, hoopt men dat verbetering, vooruitgang en ontwikkeling realiteit zullen gaan worden. Echter, in navolging

van het citaat van Hillebrink, is het de vraag of de bevolking zich ten tijde van het referendum voldoende bewust is geweest van de consequenties van de verschillende opties. Was men voldoende geïnformeerd over wat een directe band met Nederland in de praktijk zou gaan betekenen? Het antwoord op die vraag luidt dat dit maar gedeeltelijk het geval is geweest. Bovendien brengt de terugkeer naar het voormalig moederland zelfs bij de grootste voorstanders gemengde gevoelens teweeg. Hoop en verwachting staan lijnrecht op angst voor verlies van cultuur en 'eigenheid'. Zelfs de grootste voorstanders, waaronder de Nederlandse migranten op het eiland, stellen dat teveel verandering, instroom en invloed vanuit Nederland het eiland weinig goed zal doen. "Het is hier geen Nederland en dat moet het ook niet gaan worden. Waar moet ik anders naartoe?", grapte mijn Nederlandse (maar al jaren op Bonaire woonachtige) vriend Chris eens.

Tijdens de gesprekken met mijn informanten bleek er een wijdverbreid gevoel te zijn dat er sprake is geweest van misleiding en het ontvangen van onvoldoende of zelfs verkeerde informatie rondom het referendum, waar zowel de Nederlandse overheid als de lokale politici zich schuldig aan gemaakt hebben. Regelmatig hoorde ik ook verhalen over omkoperij. Celia Fernandes Pedra formuleert dit als volgt:

"Ik heb geen goed gevoel over de gang van zaken rond het referendum, want er werden dingen beloofd die sowieso helemaal niet beloofd hadden kunnen worden. Alleen maar om stemmen te trekken voor die directe band met Nederland, er werd gezegd dat de AOW opgetrokken zou worden, naar Nederlands niveau, al die misleiding, er werd veel campagne gevoerd voor die directe band. En dat vond ik heel kwalijk, ik vond het eigenlijk een illegaal referendum om eerlijk te zijn. Mensen werden gewoon gelokt. (...) De mensen zijn door onze eigen politici dus heel lang dom gehouden. Omdat dat goed uitkomt, want dan kun je bij de verkiezingen kneden en gebruik maken. Je betaalt een waterrekening, je betaalt een andere school voor ze en dan heb je een stem of twee of drie of meer erbij. Omkoperij."

Ook zwemleraar Eddie Christiaan stelt dat er veel promotie vanuit de eilandpolitiek is geweest voor de directe band met Nederland, "omdat veel politici veel problemen hadden met Curaçao, daarom!". Misleiding en omkoperij zijn volgens velen onlosmakend verbonden met politiek en politieke verkiezingen en daarop vormde het referendum over de toekomstige staatkundige structuur van Bonaire geen uitzondering. Het vertrouwen in de eilandpolitiek lijkt kleiner te worden, maar de betrokkenheid is nog even groot. Ik verklaar

deze betrokkenheid door een zeer sterk insulair identiteitsbesef en -bewustzijn en gelijktijdig een bewustzijn van de mondiale wereldorde erbuiten waar Bonaire zich te allen tijden in bevindt, in zal moeten profileren en waar zij afhankelijk van is.

Hoewel ik in navolging van De Jong van mening ben dat de term rekolonisatie niet bijdraagt tot betere begripsvorming en om deze reden vermeden dient te worden, werd ik ten tijde van mijn onderzoek wel geconfronteerd met informanten die een 'koloniale' houding vanuit Nederland ervoeren. Voornamelijk het gebrek aan respect en inlevingsvermogen, het meten met twee maten (op het gebied van beleid en wetgeving) en het misbruiken van macht (*powerplay*) werden hierbij genoemd. Hubert Vis, werkzaam als hoofd SKAL⁶, beschrijft *powerplay* als volgt:

“Ambtenaren die al uitgedokterd hebben hoe het moet, met anderen die nog niet uitgedokterd hebben hoe zij het willen. *Powerplay* is makkelijk als je in een situatie van schulden zit, geen geld om te investeren. Nederland is bereid te helpen en te betalen, maar dan moet jullie dat wel doen zoals wij dit willen.”

Ook Eddie benoemt de macht die Nederland kreeg om de nieuwe structuur in te vullen en laat zien hoe dit de gelegenheid heeft gegeven om met 'twee maten' te meten.

“Ik zei het lang geleden al. Ik zei, mensen, die optie directe band met Nederland, dat moet nog uitgevonden worden in jullie systeem. Iedereen weet wat een directe band is, en iedereen zegt nu, politici, dat ze het niet kunnen vinden in het woordenboek en niet precies weten wat het is, maar “Nederland zal het wel invullen”. Nou, Nederland heeft het ingevuld voor ons. Volledige integratie qua wetten en alles, maar op sociaal gebied krijgen we dat niet. (...) Bonaire heeft wel geld nodig van Nederland, maar voor mij persoonlijk mag Nederland al zijn geld houden daar. En laat Bonaire zoals Bonaire was.”

Pastoor Ramiro Richards beschrijft de gevoelens van vernedering die bij hem en anderen op het eiland worden losgemaakt door de huidige gang van zaken.

⁶ SKAL staat voor Section di Kultura, Art en Literatura en valt onder het eilandgebied.

“De staatkundige verandering gaat vooruitgang brengen omtrent sociaal-economische ontwikkelingen in het land, maar voor wie dan? En hoe komt dat dan? Want niemand kan dat nog steeds zeggen. Ze hebben het altijd over verbeteren van scholen, wegen, ziekenhuizen en al die dingen. Hoe dat er verder uit gaat zien, niemand weet het. Dus het is aan de ene kant als het ware een snoepje voorhouden aan die mensen, maar zolang ze mee eens zijn en zolang ze akkoord gaan. Dat is zo’n duidelijke, ...vernedering! Er wordt niet met dezelfde maten gemeten. Wij zeggen, die sociale [financieel, economisch, (gezondheid)uitkeringen] wetgeving hebben we nodig, die willen we hebben. Dan wordt er gezegd, nee, die hebben jullie niet nodig. Maar dan komt het! Die wetgeving waarvan we zeggen, die willen we niet, dan wordt gezegd, maar die hebben jullie wel nodig. Het spel wordt ook lokaal gespeeld, het is dus niet alleen als het ware vanuit Nederland. Lokale mensen hier, politici, spelen er ook in mee.”

Misleiding, ‘dom’ gehouden worden en een beperkt stemrecht krijgen, brengen gevoelens van gedwongen, vernederd en gedisrespecteerd worden teweeg. Ook de onduidelijkheid over wat het eiland en de bevolking te wachten staat zorgt voor veel spanning op het eiland. Deze onduidelijkheid en een gebrek aan onafhankelijke, objectieve informatie creëert veel speelruimte voor verhalen en roddels op het eiland die ‘via via’ op termijn een geheel eigen leven gaan leiden.

Op termijn zal de Nederlandse wetgeving met betrekking tot erkenning van het homohuwelijk en legalisatie van euthanasie en abortus op het eiland ingevoerd worden. Dit maakt veel ophef los en de drie wetten worden in het veld, alsook in de verschillende media, aangeduid als ‘immorele’ wetten, daar zij in strijd zijn met de Bijbel en met het woord van God. Ik heb in het veld geen Caraïbische Nederlanders gesproken die principieel achter deze wetgeving stonden. Het grote deel geeft aan dat Bonaire de erkenning van het homohuwelijk, evenals het legaliseren van abortus en euthanasie, niet nodig heeft en stelt dat er geen behoefte en noodzaak zou bestaan op het eiland. “Het hoort niet per se op Bonaire”, wordt gezegd. Voor een kleine groep bestaat er een angst voor de ongebreidelde binnenkomst van homoseksuelen die Bonaire kiezen als trouwlocatie of om zich er te settelen. Vanuit de kerk bestaat er een angst dat homoseksualiteit zich als een ‘virus’ over het eiland zal gaan verspreiden en de jeugd het ‘verkeerde’ voorbeeld krijgt. Het grote deel van de bevolking lijkt zich echter niet druk te maken over de wetten en blijkt uiteindelijk van mening te zijn dat mensen zelf mogen weten wat ze wel en niet willen doen. Dit verklaart de relatief kleine opkomst tijdens de demonstratie tegen de invoering van de ‘immorele’

wetten die in maart 2010 op het eiland georganiseerd werd. Ik wil stellen dat de wetten niet zozeer door hun specifieke inhoud op weerstand stuiten, maar door het feit dat het een verandering betreft die van buitenaf wordt opgelegd, zonder overleg of discussie te voeren, door de voormalige kolonisator nota bene. Hierbij wordt er door mijn informanten weinig respect en begrip voor de Bonaireaanse normen en waarden en de levensstijl op het eiland waargenomen. Nederland beroept zich op gelijkheid van, en gelijke rechten voor, een ieder in het Koninkrijk. Bonaire beschouwt het als een vorm van disrespect dat er niet wordt onderhandeld en overlegd en er geen ruimte voor verschil mag zijn juist op die gebieden waar de bevolking daar behoefte aan heeft. Ik concludeer dus dat de wetgeving op zichzelf niet zozeer problematisch is, maar symbool staat voor de gang van zaken rondom de staatkundige herstructurering en voornamelijk de macht, een 'koloniale' houding en het machtsmisbruik van Nederland. Ten tijde van het referendum was nog onduidelijk hoe de directe band met Nederland eruit zou komen te zien. Inmiddels is dit duidelijk, en zoals ik heb aangetoond, leeft er een gevoel op het eiland dat Nederland de vorm en inhoud heeft ingevuld voor het eiland. Bonaire ervaart hierin een beperkt stemrecht en heeft het gevoel te moeten slikken wat opgedrongen wordt. Celia formuleert het als volgt:

“Kijk, wat ik eng vind is, ...of het nu twee jaar, of één jaar, of drie jaar, of een half jaar is, maar Nederland bepaalt wanneer het ingevoerd wordt, dat vind ik eng. Nederland zegt niet: Bonaire, wanneer dan? Nee, Nederland zegt, we houden rekening met jullie, maar dat is wat je met een kind doet! En dat bedoel ik, dat is het gevoel dat je hele zelfstandigheid en onafhankelijkheid aangetast wordt”

Danilo, een jonge man die zeer actief is op het gebied van cultuur en educatie, is van mening dat Bonaire de directe band met Nederland als een kans moet zien en aangrijpen. Bonaire heeft zelf niks en kan dus ook niet zelfvoorzienend worden. Hij vergelijkt Bonaire met een badkuip, dobberend in de grote oceaan, met de Bonaireanen zittend in de badkuip. Tijdens ons gesprek pakt hij het glaasje ranja wat voor hem op tafel staat en vertelt me dat dit glas drinken symbool staat voor de band met Nederland. “Bonaire kan niet zeggen, ik wil dit glas niet hebben, en het vervolgens weer teruggeven aan Nederland, het afwijzen en dan zeggen: want het is niet goed genoeg. Bonaire kan wél zeggen: oké, maar liever iets meer of iets minder zoet, of met meer of minder ijs erin.”

Tot zover heb ik in dit hoofdstuk aandacht besteed aan de staatkundige veranderingen en de implicaties die dit heeft voor het eiland. Samengevat kan gesteld worden dat de bevolking nog altijd achter een directe band met Nederland staat en dit simpelweg als de enige en/of beste optie beschouwt, maar dat er daarbij dubbele gevoelens leven. Deze dubbele gevoelens hebben betrekking op de beperkte en foutieve informatie die gegeven is voorafgaande aan het referendum, maar evengoed met de aanstormende veranderingen en wetgeving waar de bevolking van Bonaire, alsook de Bonaireaanse overheid, niet altijd evenveel over te vertellen heeft. Er is echter nog een tweede, gerelateerde ontwikkeling gaande op het eiland, namelijk die van verschuivingen in de demografische samenstelling van de eilandbevolking. Het volgende deel van dit hoofdstuk zal hier op ingaan.

Demografische verschuivingen

Migratie, mobiliteit en multiculturaliteit zijn eeuwenoude verschijnselen. Wereldwijd staan mensen al eeuwenlang in contact met elkaar. Lange afstandshandel, waaronder slavenhandel, en koloniale praktijken stonden in deze contacten vaak centraal en hebben hun weerslag op hedendaagse belevingen en politieke praktijken (Bakboord 2009: 155 in Van der Pijl et al. 2009). Huidige lokale, nationale en internationale ontwikkelingen kunnen we daarom niet loskoppelen van de historie (Wolf 1982: 3-7), zeker niet in het geval van de Caraïben, de Nederlandse Antillen en Bonaire, die zich kenmerken door een lange geschiedenis van kolonisatie en slavernij. Weliswaar zijn sommige samenlevingen in dit opzicht dynamischer (geweest) dan anderen, maar we kunnen zeker niet spreken van in tijd en ruimte afgezonderde gemeenschappen. Hoewel processen als migratie, mobiliteit en multiculturaliteit dus onmogelijk 'nieuw' te noemen zijn, kunnen we anderzijds stellen dat het tempo en de mate van dynamiek in deze ontwikkelingen op Bonaire wel als zodanig beleefd worden. In 2009 had 65 procent van de bevolking het negroïde element, ook wel Creolen genoemd (nazaten van de slaven of mensen met 'gemengd bloed'). De Indianen, de eerste bewoners van het eiland, gingen na kolonisatie geheel op in de zwarte bevolking. Verder wonen er op Bonaire veel Europese Nederlanders, Amerikanen en Venezolanen.

Arbeidsmigratie uit Colombia en andere Caribische eilanden neemt toe, en een klein percentage van Bonaire wordt in beslag genomen door Chinezen, Arabieren en Indiërs

Als gevolg van de immigratie heeft zich een bevolkingsgroei afgespeeld, waarmee de bevolking van Bonaire is gegroeid van 14.006 (in 2006) naar 15.528 (in 2009). Dit is een bevolkingstoename van elf procent in drie jaar tijd. In zeven jaar tijd is de populatie met in totaal 44 procent gestegen, waarvan de Europese Nederlanders (alle mensen geboren in Nederland) met 130 procent, niet-Nederlanders met honderd procent en de Caribische Nederlanders (alle mensen geboren op de Nederlandse Antillen en Aruba) met 22 procent. Indien deze stijgende trend zich voortzet, zal de bevolking in 2025 uitgroeien tot circa 25.000 inwoners. Bij deze prognose wordt dan uitgegaan van het faciliteren van de huidige economische groei van circa zeven procent per jaar. De verwachting bij dit scenario is dat de Caraïbische Nederlanders tegen die tijd niet meer in de meerderheid zullen zijn en hun plek moeten delen met de niet-Nederlanders (Zuid-Amerikanen, bewoners van andere Caribische eilanden, Amerikanen, Engelsen etc.). De Europese Nederlanders nemen dan twintig procent van de totale bevolking in. Veel Bonaireaanse jongeren trekken weg van het eiland voor studie of werk en velen van hen keren niet meer terug.

	totaal	Car. Ned	Eur. Ned	Niet-Ned.
2003	10.791	8.111 (76%)	692	1.988
2006	14.006			
2008	15.101	9.833 (65%)	1.515	3.753
2010	15.528	9.922 (64%)	1.598	4.008
2025	25.000 – 30.000?			

Bron: Stichting Ban Boneiru Bèk, cijfers van de afdeling burgerzaken van het eilandgebied.

De stichting *Ban Boneiru Bek* is begin 2007 opgericht met het doel om te streven naar een goed evenwicht in de bevolkingsopbouw van Bonaire. Een onevenwichtige bevolkingsgroei zou volgens de stichting een bedreiging zijn voor onder andere de Bonairiaanse cultuur en identiteit.

“Hoeveel mag er opgeofferd worden aan economische groei en welvaart, voordat de Bonaireaanse bevolking zich niet meer thuis voelt? Snelle en grote veranderingen hebben relatief meer impact op een kleine gemeenschap zoals de onze en kunnen een bedreiging vormen voor het unieke van Bonaire. En is het niet net dat unieke waar wij het meest trots op zijn? En waarmee wij ons onderscheiden van andere toeristische bestemmingen?”.

Deze bevolkingstoename van elf procent in drie jaar tijd als gevolg van immigratie heeft consequenties voor de culturele ontwikkeling, het authentieke karakter en de identiteit van Bonaire, schrijft ook de Kadernota Cultuurbeleid.

De classificatie op papier is niet per definitie dezelfde als gebruikt ‘op straat’. Feitelijk is iedereen geboren in Nederland een ‘Europese Nederlander’. Heeft zo iemand echter ‘Antilliaans bloed’, bijvoorbeeld omdat (groot)ouders van één van de eilanden afkomstig zijn, is de kans groot dat hij of zij op straat als Antilliaans, of Bonaireaans, beschouwd wordt. Iemand geboren op het eiland, maar afkomstig uit een Nederlands gezin, loopt de kans om altijd een ‘makamba’⁷ te blijven. Volgens veel van mijn Nederlandse vrienden is dit ook het geval. Hiervan leren we dat het lastig is om dergelijke classificaties scherp van elkaar te scheiden. Classificatie hangt daarbij niet alleen samen met huidskleur, etniciteit of geboorte, maar evengoed met mentaliteit. Dit zal in het volgende hoofdstuk verduidelijkt worden.

Hoewel mobiliteit en dynamiek in bevolkingssamenstellingen van alle tijden is en ook voor Bonaire geen nieuwe ontwikkeling is, kunnen we zoals gezegd stellen dat het tempo en de mate van dynamiek in deze ontwikkelingen wel nieuw zijn. Ank Klomp (1983) verrichtte haar veldonderzoek op het Bonaire van de jaren 1969, 1970, 1971, 1976 en 1978. Hoewel veel van haar onderzoeksbevindingen nog steeds geldend zijn (zoals het patronage en cliëntelisme in de politiek), is er ook veel veranderd. Zo is er van de samenleving die door Klomp beschreven wordt, één die weliswaar mensen herbergt van afwijkende etnische en/of raciale herkomst zijn, maar desondanks geen plurale samenleving genoemd kan worden, weinig meer over. Ten tijde van het veldonderzoek van Klomp waren de ‘blanken’ op het eiland Europese Nederlanders en Amerikanen. Wat overige niet-Bonaireaanse inwoners van

⁷ *Makamba* wordt in het Papiaments gebruikt om Nederlanders aan te duiden. Het kan als scheldwoord gebruikt worden, maar het is inmiddels een ingeburgerd woord op het eiland. Veel ‘makamba’s’ gebruiken het woord zelf ook.

het eiland betrof, ging het steeds om zeer kleine aantallen mensen van verschillende herkomst. Zo noemt Klomp 'enkele Colombianen' en stelt dat er nog niet veel Venezolanen op het eiland wonen, maar dat hun aantal gestaag toeneemt. De praktijk van vandaag de dag heeft uitgewezen dat deze voorspelling juist was. Over de Europese Nederlanders op Bonaire schreef Klomp dat zij een nogal gemêleerd gezelschap vormden. In die tijd, uitgaande van de beschrijvingen die Klomp geeft, kozen de meesten van hen voor hun sociale contacten mensen uit de eigen 'sectie' van de eigen etnische groep. Daarnaast waren er contacten van bijvoorbeeld Nederlandse zakenlui met Amerikanen eveneens uit het zakenleven.

“Veel Europese Nederlanders wonen in de nieuwe villawijken buiten Kralendijk, waar ook de Amerikanen en andere buitenlanders dikwijls te vinden zijn. Hoewel er zeker stereotype opvattingen bestaan bij de Bonaireanen over Nederlanders (en omgekeerd), opvattingen die zeker niet altijd een gunstige beoordeling inhouden, geeft de aanwezigheid van de laatste toch geen problemen. Nederlanders treden slechts in een aantal gevallen op als concurrenten van de Bonaireanen; meestal vervullen ze rollen waarvoor geen Bonaireanen te vinden zijn. In zo'n situatie wordt vaak de voorkeur gegeven aan Europese Nederlanders boven bijvoorbeeld Surinamers of Curaçaoënaars (Klomp 1983: 46-47).”

Glenn Thodé, de gezaghebber (burgermeester) van Bonaire, ondersteunt met zijn (onderstaande) uitspraak een snelle bevolkingsgroei en instroom van mensen met een buitenlandse oorsprong. Tevens maakt hij de stap naar de beleving van deze veranderingen. Niet alleen de aard en de schaal van de demografische verschuivingen is door de jaren heen veranderd, maar ook de beleving van en hiermee de omgang met het verschijnsel.

“Van de tijd dat ik hier voor het eerst had gewoond tot nu, is de gemeenschap zo'n beetje verdubbeld. Een verdubbeling van de gemeenschap, en ik praat dan over een periode van dertig jaar. En door die verdubbeling is de samenstelling veranderd. Daar waar je vroeger minder vaak grotere groepen van mensen met een buitenlandse oorsprong hier tegenkwam –eerste generatie dan, want de meesten Bonaireanen hebben een buitenlandse oorsprong, maar die zaten hier vaak al generaties-. Je had telkens dat er maar mondjesmaat nieuwelingen kwamen, en die vermengden zich en voor je het wist

hadden die ook weer tweede en derde generaties geproduceerd. Die waren gewoon geïntegreerd in de wijze waarop men het hier met het leven deed. (...) Binnen een paar jaar hebben we bijna een kwart van de mensen erbij gekregen, dan heb je plotseling een schok door de gemeenschap en die mensen die dan nieuw komen, die nieuwe kwart van de bevolking die is dan vreemd, die komt met een eigen, een andere cultuur. En die gaat dingen anders aanpakken dan de manier waarop men in Bonaire gewend is om de dingen aan te pakken. En dan krijg je dat de Bonaireanen gaan zeggen: ho ho ho, wacht is even, zo gaan we niet met elkaar om, zo gaan we niet met de omgeving om, zo gedragen we ons niet.”

Schrijft Ank Klomp in 1983 nog dat de aanwezigheid van de Europese Nederlanders geen problemen geeft en dat Europese Nederlanders zelfs de voorkeur genieten boven Curaçaoënaars, anno 2010 lijkt de zaak gecompliceerder. Het is mijns inziens belangrijk om te beseffen dat Bonaire, ondanks het feit dat zij een van oudsher gemêleerde samenleving is, lange tijd relatief stabiel en rustig is geweest met betrekking tot demografische ontwikkelingen en nu ineens snelle en grote veranderingen doormaakt. Zoals Glenn Thodé aangeeft, heeft er zich in dertig jaar tijd een verdubbeling van de gemeenschap doen ontstaan en bovendien kenmerkt Bonaire zich vandaag de dag door een toenemende heterogeniteit. Niet alleen op staatkundig niveau verandert Bonaire, maar door de demografische ontwikkelingen verandert het (straat)beeld van Bonaire in rap tempo. Er komen meer Nederlanders (en niet-Nederlanders) naar het eiland voor werk of stage, *pensionados* kiezen ervoor om hun oude dagen in een warm klimaat te slijten en steeds meer mensen zijn op zoek naar avontuur en beleven hun dromen op het eiland. (Jonge) Bonairianen zelf trekken veelal naar het buitenland en keren vaak niet meer terug.

Een levenswijze onder druk

In de gesprekken die ik voor mijn onderzoek voerde werd ik vaak geconfronteerd met verhalen van mensen die zich aangetast voelden in hun vrijheid, of een angst koesterden dat deze vrijheid in de nabije toekomst beperkt zou gaan worden. Het betreft hier de vrijheid om te kunnen doen en laten wat men wil, kunnen gaan en staan waar men wil, zonder daarbij gehinderd te worden door nieuwe wet- en regelgeving, of door de aanwezigheid van machtige en invloedrijke nieuwkomers. Om deze ervaringen van mijn informanten te

conceptualiseren maak ik gebruik van de begrippen 'levenswijze' en 'kolonisatie van publieke ruimte'.

Sinds het Statuut uit 1954 kent Bonaire een grote mate van autonomie. De Nederlandse Antillen vormen sinds deze tijd een onafhankelijk land binnen het Koninkrijk der Nederlanden en binnen het land genoten de afzonderlijke eilanden een grote mate van bewegingsvrijheid. Weliswaar heeft Bonaire altijd maar beperkt kunnen rekenen op (financiële) steun vanuit Curaçao, waar de regering zetelt, maar evengoed is er weinig sprake (geweest) van onderlinge bemoeienis, daar ieder eiland zich voornamelijk richt op het eigen eilandbelang. Hierdoor heeft zich enerzijds een verwaarlozing voorgedaan omtrent beleidszaken als zorg, onderwijs en infrastructuur, maar anderzijds kenden de Bonaireanen een grote mate van vrijheid en is de levenswijze in veel gevallen behouden gebleven. Zowel op Bonaire alsook op bijvoorbeeld Curaçao als Aruba wordt vaak gezegd dat Bonaire het meest 'traditioneel' is gebleven. Modernisering kwam immers mondjesmaat op gang en, zoals Ank Klomp stelt, er hebben zich geen grote breuken met het verleden voorgedaan. Wanneer we de hele geschiedenis van Bonaire in het licht zetten, zien we natuurlijk wel degelijk telkens 'grote breuken met het verleden', maar het punt wat Klomp hier wilt maken (namelijk dat het eiland lange tijd relatief vrij is geweest van grote veranderingen en dynamiek en hierdoor tradities heeft kunnen behouden) wordt duidelijk.

De realiteit van vandaag de dag ziet er anders uit. Zoals gezegd zorgt de staatkundige hervormingen en de directe band met Nederland voor een hoop opschudding en de demografische ontwikkeling heeft gezorgd voor, en zorgt nog steeds voor, een radicale verandering in het straatbeeld. De integratie van Bonaire binnen Nederland zorgt voor een toestroom van Europese Nederlanders naar het eiland. Dit betreffen niet alleen de Nederlandse ambtenaren die het staatkundige proces moeten gaan begeleiden en opzetten, maar ook Nederlandse *pensionados*, stagiaires, werk- en gelukszoekers en ondernemers. Nederland komt dichterbij, en dit zorgt voor een toestroom van Nederlanders die hun heil op het eiland komen zoeken. De verwachting is, wanneer we kijken naar bovenstaande tabel, dat hun aantal in de toekomst alleen maar toe zal gaan nemen. Het zijn overigens niet alleen Europese Nederlanders die naar het eiland komen, maar evengoed overige West-Europese migranten en Amerikanen. Daarnaast is er een grote influx van Zuid-Amerikanen

en migranten van overige Caribische eilanden⁸. Hier wil ik me richten op de groep Europese Nederlanders. Deze groep maakt, meer dan de andere migrantengroepen, een hoop sentiment los op het eiland en de aanwezigheid van deze groep bewerkstelligt meer dan een aantal jaren terug gevoelens van irritatie en dreiging. Dit heeft allereerst te maken met de aanstormende nieuwe staatkundige structuur. Antillianen, in dit geval de Bonaireanen, hebben van oudsher een verbondenheid gehad met Nederland en Europese Nederlanders dankzij een geschiedenis van kolonisatie en een afhankelijkheidsrelatie, en nu wordt Bonaire opnieuw een integraal onderdeel van Nederland. De 'migranten' afkomstig uit het 'moederland' krijgen hiermee een speciale plek. Hans Evers, secretaris van Stichting Ban Boneiru Bèk, vroeg zich om deze reden eens hardop af wie straks de allochtonen en wie de autochtonen op het eiland zullen zijn. Deze vraag is natuurlijk vergelijkbaar met de grap die Boi Antoin maakte over het moeten afburgeren in het kader van de nieuwe staatkundige structuur. Er heerst een sentiment van overgenomen worden door Nederland, door wetgeving, regeltjes en simpelweg het feit dat Bonaire een (onder)deel van Nederland gaat worden. Dit gevoel wordt ondersteund door het huidige straatbeeld en de groeiende stroom en invloed van Europese Nederlanders. Ik beschouw dit als twee parallelle bewegingen die onafhankelijk van elkaar niet in deze vorm tot uiting zouden komen. Op Bonaire is het een feit dat (het bestuur van) stichtingen en ondernemingen, waaronder horeca, retail en duik- en overige (water)sportcentra, veelal in handen van buitenlandse ondernemers zijn. Caribische Bonaireanen zijn veelal werkzaam in deze gelegenheden, maar staan zelden aan het hoofd. Toen ik op de eerste dag van mijn onderzoek door de straten van Kralendijk wandelde, viel me dit onmiddellijk op. Dit is overigens minder het geval in Rincon, waar de etnische bevolking minder gemêleerd is. We kunnen stellen dat er weinig sprake is van de typische ondernemersgeest bij de Bonaireanen, iets wat door de voortrekkers als een bijzonder jammer feit wordt vastgesteld. Echter het feit dat veel van de nieuwkomers deze ondernemersgeest wel hebben, trekt de verhouding in de beleving van velen scheef.

⁸ Volgens mijn informanten ligt de cultuur van migranten uit Zuid-Amerikanen en van andere Caribische eilanden dichterbij dan die van Nederlanders. Hiermee wordt verklaard waarom de eilandbewoners voornamelijk problemen zouden hebben met de groep Nederlandse nieuwkomers.

“Nowadays we are all on the move. (...) All people may now be wanderers, in fact or in premonition, but there is an abyss hard to bridge between experiences likely to emerge, respectively, at the top and at the bottom of the freedom scale. (...) The first experience is, paradigmatically, that of the tourist. They travel at will, get much fun of their travel, are cajoled or bribed to travel and welcomed with smiles and open arms when they do. (...) The vagabonds are however the waste of the world which has dedicated itself to tourist services (Bauman 1998: 77, 87, 89, 92).”

Veel van de nieuwkomers zijn welgestelde *globals* (Bauman 1998) die de vruchten plukken van de mogelijkheden en kansen die de mondiale wereldorde hen biedt. Zij zijn, middels hun sociaal-economische positie, mobieler dan een groot deel van de lokale bevolking. Hierdoor ontstaat er een sociaal-economische ongelijkheid welke hiervoor minder heerste op het eiland. De jonge Bonaireaan Andrew drukt het als volgt uit:

“Je hebt een groep Nederlanders en die komen hier met een rijkdom. In hun ogen is dit misschien geen rijkdom, maar voor de Bonaireaan is dit veel rijkdom. En hij werkt al zijn hele leven lang, probeert vooruit te komen en het lukt hem niet. (...) Zij (Europese Nederlanders) komen hier, met die hoogmoed, en hebben in hun achterhoofd, dit wordt onze achtertuin, onze tropische gemeente. Ze komen met grote auto's, wonen in grote huizen en smijten met geld. En wij moeten hun huizen gaan bouwen, wij moeten voor hun gaan werken!”

Het is dus niet het feit dat de nieuwkomers 'nieuw' en 'anders' zijn, maar des te meer het feit dat veel van deze nieuwkomers een sociaal-economisch hogere status hebben, en veelal de hogere functies bekleden. En dat op een eiland dat binnen korte tijd een integraal onderdeel zal gaan worden van hun thuisland. Het feit dat veel Nederlanders, moet ik eveneens erkennen, een attitude hebben waaruit blijkt dat zij van mening zijn dat Bonaire hun eiland is waarop zij het straks voor het zeggen hebben, werkt niet mee. Er is een groep Nederlanders woonachtig op het eiland die van mening zijn dat de Bonaireanen zich hebben aan te passen, die geen drang voelen om Papiamentu te leren en geen aansporing maken om zich te verdiepen in de cultuur. Sterker, een aantal Nederlanders die ik sprak bleken van mening dat Bonaire geen cultuur heeft. Er heerst een ambivalente houding ten aanzien van deze nieuwkomers. Enerzijds zijn ze welkom, omdat het eiland groeit, bloeit en ontwikkelt,

meer toerisme trekt en economisch een sterke positie zal gaan krijgen. Bovendien is gastvrijheid een belangrijke waarde op het eiland en de meeste van mijn informanten houden dan ook graag voor dat iedereen welkom is. Echter, anderzijds, zijn veel van mijn informanten van mening dat zij te maken hebben met een onevenwichtige groei. Wie plukken de vruchten van de economische groeispurt? Heeft iedereen er evenveel zeggenschap over? Zijn de kansen eigenlijk wel eerlijk verdeeld?

Veel Bonaireanen voelen zich daarbij direct aangetast in hun doen of laten. Regelmatig werd ik in de gesprekken in de media geconfronteerd met verhalen, anekdotes en gebeurtenissen waaruit blijkt dat mensen zich zowel in hun sociaal-culturele alsook hun publieke ruimte weggedrongen voelen. In de *Amigo*, een Nederlandstalig dagblad van de Nederlandse Antillen, van februari 2010, stond een foto van twee, vermoedelijk Venezolaanse, cruiseboottoeristen. Deze twee dames liepen, ondanks de protesten van de medewerkers van het toeristenbureau die de toeristen op de pier staan op te wachten, in een bikinitopje en een string over de boulevard. De krant sprak hier verontwaardigd over en ook de lokale radio besteedde er aandacht aan. “Bonaire moet vooruit, en we hebben het toerisme inderdaad hard nodig, maar ten koste van wat?”, luidde het algemene oordeel. Daar er zoveel aandacht aan besteed werd concludeerde ik dat het een eenmalig scenario geweest moest zijn, maar naarmate ik langer op het eiland verbleef zag ik cruiseboottoeristen vaker zonder T-shirt of zelfs in een string zich al winkelend een weg banen door de straten van Kralendijk. De Caribische bevolking van het eiland stoorde zich hieraan, waar de Westerse ‘migranten’ er om konden lachen. Het waren overigens niet alleen de cruiseboottoeristen die lak hadden aan, of onbekend waren met, de geldende normen en waarden op het eiland. Regelmatig hoorde ik klachten over topless zonnende dames op het strand, bij de resorts of in de tuin. Het idee van “zo doen wij dat hier niet”, werd als reactie hierop uitgesproken

Pastoor Ramiro Richards vertelde mij dat hij een paar dagen voor ons gesprek met zijn zontje en dochter naar het strand was gegaan. Terwijl zij daar zaten kwamen er twee Nederlandse echtparen het strand op, waarvan de dames hun bovenstukje uitgetrokken hadden. Nadat Ramiro hen verteld had dat dit verboden is op het eiland, trokken zij verontschuldigend (“niemand heeft ons dat verteld”) hun bikinitopjes weer aan. Ramiro vertelt:

“Het is verboden hier, en zo sluipt het naar binnen, maar als je dit bespreekt dan ben je overdreven, overtrokken, ouderwets. Ik weet honderd procent zeker, je zult op Bonaire nooit en te nimmer een Bonairiaanse vrouw topless of naakt zien liggen op het strand. Past niet in de cultuur, in de normen en waarden. Gewoon het feit dat de Bonairiaanse vrouw haar lichaam openlijk laat zien aan iedereen, in de Nederlandse cultuur is het “jouw lichaam, dus ik bepaal en beslis wat ik doe, zonder te denken wat de gevolgen er van zijn”. We willen er zo makkelijk over heen stappen, omdat we denken dat het op dit niveau moet kunnen, maar er is een verschil tussen het denken of iets op een bepaalde manier willen zien en of het ook zo beleefd wordt. Er ontstaat een strijd tussen de belevingswereld van de Bonairiaan en de realiteit en werkelijkheid waarin hij woont, met een andere werkelijkheid die bedacht is, waarvan men zegt zo moet het er uit gaan zien, zonder de Bonairiaan daarin te betrekken.”

Men ziet zich in sommige gevallen genoodzaakt om zich (letterlijk) anders te bewegen door een nieuwe indeling van ruimte. Hoe kolonisering van publieke ruimte een rechtstreekse invloed kan hebben op de levenswijze van anderen wordt duidelijk in het geval van nieuwbouwwoningen. Veel nieuwkomers wonen aan de kust en zetten grote hekken om hun huizen, waardoor men zich letterlijk afsluit van de buurt en van de burens, maar in veel gevallen ook direct een looppad (middels een hek, of een bord met de opdruk *private property*) blokkeren. Hiermee beperken zij anderen niet alleen letterlijk in zijn wandel, maar worden structuren van saamhorigheid verstoord daar de nieuwkomers hier niet aan mee lijken te willen doen en zich veelal terugtrekken in hun grote huizen en/of in de eigen groep.

Boi Antoin zegt:

“Veel Nederlanders hebben geen respect voor onze cultuur. Kijk, als je onze cultuur respecteert begin je met Papiaments te leren. Dat is mijn idee. Dat moet gebeuren. Er zijn twee groepen Nederlanders en de grootste groep is de foute groep. Zij zijn niet geïnteresseerd om de taal te leren, of in onze cultuur. Er is een kleine groep, twintig procent van het totaal, dat wel interesse heeft. Er is dus een groep die wel interesse heeft, maar die groep is klein. De rest woont in hun huizen daar en kijkt naar BVN en Nederland 1, 2 en 3.”

Samenvatting

Tot zover heb ik aangetoond dat Bonaire, ondanks het feit dat het een samenleving is welke van oudsher een *mestize* is van etniciteiten, culturen, talen en gebruiken, lange tijd vrij is geweest van sterke dynamiek en redelijk homogeen heeft kunnen blijven. Ontwikkeling ging langzaam en geleidelijk. Ik heb aangetoond dat er zich nu twee belangrijke en grote ontwikkelingen voordoen die de situatie veranderen: een staatkundige en een demografische ontwikkeling. De aard en het tempo van deze ontwikkelingen zijn nieuw voor de huidige eilandbevolking of worden zo in ieder geval beleefd. Door middel van het beschrijven van de beleving van mijn informanten, heb ik niet alleen aangetoond dat er onduidelijkheid, wantrouwen en gevoelens van dreiging en boosheid heersen, -naast gelijktijdige gevoelens van hoop, verwachting en zicht op een betere toekomst -, maar vooral het feit dat de situatie op Bonaire in termen van macht wordt beleefd en geuit en ook in deze termen beschreven en geanalyseerd dient te worden. Het eiland wordt beleefd als een speelruimte van toenemende ongelijke macht, waarin rijke nieuwkomers een grote stempel drukken op de directe leefruimte van de Bonaireanen, die vanuit hun afhankelijke positie maar weinig tegengas geven, maar zich wel overspoeld voelen worden door wetgeving, bouwinitiatieven en een invasie van 'anderen' die zich maar weinig aan lijken te trekken van de normen en waarden van de lokale bevolking.

Tot slot van dit hoofdstuk een treffende uitspraak van Leito, een man van middelbare leeftijd geboren en getogen op Curaçao, maar al vijftien jaar woonachtig op Bonaire

“De echte Bonaireanen voelen zich nu al uit het centrum verdrongen. Bars als City Café, en Karels zitten vol met Nederlanders en daar komen alleen die Bonaireanen die zich vertrouwd voelen in het gezelschap van Nederlanders.”

Bovenstaand citaat van Leito spreekt voor zich. Het straatbeeld van Kralendijk wordt bepaald door 'Nederlandse' bars, vaak gerund door Nederlanders en bijna altijd bevolkt door voornamelijk Nederlanders. Ook ik ontdekte dat een aantal van mijn

Bonaireaanse/Antilliaanse vrienden niet graag in dergelijke bars kwamen, omdat deze te duur zouden zijn⁹, maar ook omdat ze zich er niet op hun plaats voelden. Zij gaven de voorkeur aan een lokale snèk, waar niet-Bonaireanen, waaronder Nederlanders, evengoed gastvrij ontvangen werden, maar wel in de minderheid waren in vergelijking met de 'echte' Bonaireanen, zoals Leito het beschrijft. Maar kunnen we spreken van echte Bonaireanen? Betekent dit dat je geboren en getogen op het eiland moet zijn? Of moet er toch ook sprake zijn van 'roots' die verder teruggaan dan waar je geboren bent? En is het hebben van een stamboom op het eiland die ver teruggaat in de tijd voldoende, of moet men ook affiniteit hebben met wat ik beschouw als het eilandleven? Deze vragen zullen in het volgende hoofdstuk aan bod komen.

⁹ De prijs voor een biertje bij een willekeurige snèk is ongeveer de helft goedkoper dan hetgeen men betaalt bij een ('Nederlandse') bar in Kralendijk.

Hoofdstuk 3: Cultuur op Bonaire

Kadernota cultuurbeleid van Bonaire:

“Het cultureel erfgoed is dat wat door vorige generaties is gebouwd of gemaakt en wat nu nog bestaat en tegenwoordig monumentale of museale waarde heeft, namelijk het tastbare culturele erfgoed in de vorm van monumenten, boeken, schilderijen, maar ook het ontastbare culturele erfgoed zoals de taal, de orale traditie, de volksdans en de feesten.”

Hubert Vis:

“Ik denk wat de Bonaireaanse cultuur, Bonaireaanse mens, kenmerk is toch wel de vrijheid in het omgaan met zijn omgeving. En als dat met de staatkundige verandering, de wetten van Nederland, dan zie ik toch wel een heel beperkende werking van die vrijheid, meer regeltjes, meer betuttelingen.”

Izaïn:

“Nederland gaat heus niet zeggen: “Jullie mogen geen pompoenpannenkoekjes meer bakken.”

Glenn Thodé (gezaghebber):

“Gemeenschappen waar individualiteit glorificeert zijn sterk geënt op individuele kennis, alsof ze elkaar heel de tijd de vliegen proberen af te vangen over wie meer weet, alleen maar om te etaleren hoeveel kennis men heeft. Dat is niet iets waar hier, vanuit onze cultuur, behoefte aan bestaat. In onze cultuur bestaat een hang en een behoefte aan gezamenlijk inzicht. Dat je elkaar begrijpt. En dat is soms een blik, een glimlach, een oogopslag. Daarom lachen we veel met elkaar, want we snappen elkaar, we delen smart en plezier. Er hoeft geen hoogleraar te zeggen dat het goed en gezond is om samen te lachen, en dat we dan pas grapjes met elkaar gaan verzinnen. (AANVOELEN!!!) (...) Ik denk dat de cultuur waar mensen hier echt het gevoel voor hebben, dat dat het gevoel is van *genuine-ness*, van werkelijk jezelf zijn, je eigen waarde vinden daarin.”

Boi Antoin:

“Cultuur is een kwestie van, ...ja, je geschiedenis kennen. Je moet gewoon de grens weten te leggen, ja. Wat kun je beschouwen als authentiek Bonaireaans, en wat niet. Wat van wie is.”

Eddie Christiaan:

“De echte Bonaireaan is iemand zoals ik. Ik accepteer iedereen, mijn huis staat open voor iedereen, elk, elk, elk, iedereen, iedereen! Met al zijn gedachten, met al zijn goede en slechte dingen. Mijn

ouders en grootouders hebben altijd gezegd, iedereen is welkom bij ons. We zijn hier om mensen te zien komen, en mensen te zien gaan.”

Bovenstaande uitspraken gaan allemaal over cultuur, en daarbij vaak over het beschermen of het willen conserveren van deze cultuur. De citaten en beschrijvingen dienen om een zicht te geven op de verschillende cultuurdiscoursen welke op Bonaire beleefd en geuit worden. Het betreft hier twee cultuuropvattingen waarbij de ene opvatting uitgaat van cultuur als een *levenswijze*, een dagelijkse praktijk, terwijl de andere opvatting een idee behelst van cultuur als folklore, als ware het een ‘ding’ dat men ‘bezit’, een *museumstuk*. Bovenstaande uitspraken zijn geselecteerd omdat het ‘cultuur’ beschrijft vanuit verschillende ideeën over wat cultuur überhaupt is en vanuit welke opvatting zij benaderd en beschreven dient te worden. Hoe deze opvattingen en discoursen tot stand komen en welke rollen zij vervullen in het huidige Bonaire zal in dit hoofdstuk uitgebreid behandeld worden.

Cultuur en identiteit in de antropologische wetenschap

Er hebben zich binnen de antropologische wetenschap verschuivingen voorgedaan in het denken over identiteit en cultuur. In de begindagen van de antropologie werd de wereld voorgesteld als ware zij een mozaïek van duidelijk van elkaar te onderscheiden ‘culturen’. Cultuur werd beschouwd als een statische, homogene en duidelijk begrensde eenheid verbonden aan een bepaald vaststaand territorium. Men had een essentialistische visie op cultuur, als ware het een ‘ding’ dat een groep mensen (de cultuurdragers) ‘bezit’. Binnen de sociale, en in het bijzonder de antropologische, wetenschap is deze visie op cultuur verworpen en heeft geleidelijk plaatsgemaakt voor een constructionistische benadering. Culturen worden vanuit deze benadering beschouwd als veranderlijk, relationeel en processueel. Het idee dat een cultuur onveranderlijk, homogeen en begrensd is, is hiermee verworpen. Culturen worden daarentegen juist geconstrueerd binnen een sociale context en altijd in relatie met (significante) anderen.

Wat over cultuur gezegd is, kan breder getrokken worden naar debat rondom identiteit en verwante begrippen. Identiteit werd voorheen beschouwd als *“established, real and frozen, to hide the historical processes and politics within which that identity developed”*

(Kottak 2008: 586). Binnen het identiteitsdebat heeft zich een verschuiving voorgedaan van deze primordialistische, essentialistische visie naar een instrumentalistische, relativistische, constructionistische benadering. (e.g. Baud et al. 1994: 3; Barth 1969; Eriksen 2002: 21). Vanuit een primordialistisch, essentialistisch discours wordt identiteit beschouwd als een natuurlijk begrensde, eenduidig en vaststaand gegeven. Echter is identiteit niet begrensde en onveranderlijk, maar wordt zij juist, net als culturen, geconstrueerd binnen een sociale context en in relatie met (significante) anderen. Identiteit is binnen deze analyse te beschouwen als een sociaal culturele constructie, een fluïde, veranderlijk en dynamisch proces, en daarmee subject en object van onophoudelijke onderhandeling (Handler 1994; Jenkins 1996: 23).

De Noorse antropoloog Frederik Barth stelt dat (groepen) individuen niet opgesloten zitten in hun sociale en culturele setting, maar dat zij nadrukkelijk handelende actoren zijn die bewust hun doelen nastreven. In zijn werk *Ethnic Groups and Boundaries* (1969) legt Barth de nadruk op (etnische) grenzen en het proces van grenzen trekken, in plaats van op de “*cultural stuff that it enclose*”. Grenzen en identiteiten ‘ontstaan’ derhalve niet alleen in relatie tot anderen, maar worden (bewust) gecreëerd om zich te onderscheiden van de ander (Barth 1969: 15). Cultuur en identiteiten veranderen naarmate de sociale context verandert. Groepen zijn hiermee dus geen begrensde objecten, maar symbolische processen welke opkomen en oplossen in bepaalde contexten. Groepen hebben geen essentiële identiteiten en er bestaat geen “wie zij zijn” voor welke groep dan ook, want “wie zij zijn” is een communicatief proces welke veel verschillende ideeën en opvattingen omvat (Handler 1994: 27-30). De econoom Amartya Sen (2006) ontkent dat mensen een dominante gemeenschappelijke identiteit hebben. Mensen zijn niet lid van één bepaalde groep en hebben niet één specifieke en vastomlijnde identiteit, zo luidt het argument van Sen. Een mens behoort in werkelijkheid tot diverse groepen en al deze verschillende groepen bepalen voortdurend de diverse aspecten van onze complexe identiteit. Sen bekritiseert hiermee communitaristische denkers (e.g. Kymlicka 1999; Taylor 1992) daar zij het lidmaatschap van een gemeenschap als een soort expansie van het eigen zelf beschouwen. Het lidmaatschap van een groep kan belangrijk zijn, aldus Sen, maar nog belangrijker is het recht van elke mens om zelf zijn identiteit te kunnen bepalen. Ondanks deze wetenschap, waar ik mij als antropologe *in spé* onvermijdelijk bij aansluit, moeten we onze ogen niet sluiten voor de

praktijk. Deze praktijk wijst namelijk uit dat groepen overal ter wereld wel degelijk een vastomlijnd idee hebben van 'wie zij zijn' en dit idee, gestimuleerd door media, politiek en dagelijkse interactie, heeft zowel een symbolische alsook een instrumentalistische functie. Met andere woorden, cultuurdragers zelf kunnen er in hun dagelijkse praktijk een uitermate essentialistische opvatting van hun eigen cultuur op na houden en hier zelfs naar streven. Men wil nu eenmaal graag weten, om welke reden dan ook, 'wie zij zijn', en 'waar men toebehoort'. Zoals Hedetoft & Hjort (2002: xx) het stellen, ons huis mag dan wel open staan voor de wereld (onder de huidige condities van mondialisering en mobiliteit), maar de wereld is nog niet ons thuis. Daarvoor zoeken we het dichterbij onszelf en gaan we altijd, vroeg of laat, weer terug naar één of andere lokaliteit (Van der Pijl 2009: xxiii). Mijn onderzoek heeft uitgewezen dat dit op Bonaire evengoed het geval is en dat mijn informanten naarstig op zoek zijn naar een (insulaire) identiteit, authenticiteit en een cultureel erfgoed in een tijdperk waarin de wereld een *global village* geworden lijkt. Voor Bonaire geldt dat zij bovendien een toekomstige staatkundige structuur tegemoet gaan waarbij zij minder autonomie zullen krijgen en deel worden van een grotere overkoepelende eenheid. Ik zal later uitgebreid terugkomen op het proces van zoeken naar en reïficieren van cultuur op Bonaire.

Culturen zijn dus voortdurend onderhevig aan verandering en dienen benaderd te worden als veranderlijke, relationele processen. 'De' Bonaireaanse cultuur dient eveneens vanuit deze visie benaderd te worden. Ik beschouw 'de' Bonaireaanse cultuur in al haar uitingsvormen -zoals ik deze ten tijden van mijn veldwerk heb leren kennen- dan ook als een altijd tijdelijke uitkomst -een sociaal cultureel construct- van een voortdurend proces van onderhandeling. Het lijkt mij om deze reden zinvol om deze sociale constructen, zoals Barth (1969) suggereert, te zien in het kader van etniciteit, vanuit een relationeel en processueel perspectief en om te kijken naar de sociale interactie en organisatie welke ervoor zorgen dat grenzen op een bepaalde plaats getrokken worden. Een focus op de culturele kenmerken van een groep, of culturele verschillen tussen groepen, wordt immers steeds moeilijker te rechtvaardigen, omdat deze kenmerken veranderen, zich over grenzen heen verplaatsen en niet voor alle groepsleden relevant meer zijn. Zij zijn dus *allesbehalve* vastomlijnd, onveranderlijk en voor iedereen geldend.

“De muziek van Bonaire is een symbiose, het is ontstaan uit import. Een eigen draai geven, een eigen sausje geven, aan de import. Zo is het met eten, zo is het met drinken, zo is het met muziek, zo is het met hoe en wie we zijn. Ik ben genetisch gezien afkomstig uit heel veel continenten. Ik ben zeker niet vanuit Bonaire ontstaan als genetische entiteit. En zo is het met mijn culturele beleving en mijn geest, dus ik ben een wereldburger en de meesten Bonairianen zijn dat.”

Bovenstaand citaat is van Glenn Thodé, de gezaghebber van het eiland. Wat hij hier zegt over Bonaire kan feitelijk over het Caribische gebied *ansich* gezegd worden. Oostindie noemt een geïmporteerde ‘flora en fauna’ aan migranten die het Caribische gebied haar heterogene karakter gegeven hebben. (Oostindie 1997, 2006; Van der Pijl 2007: x). Oostindie (2006: 215) beschrijft de gemeenschappelijke identiteit van de Caraïben hiermee als paradoxaal en stelt dat wat men naast een verleden van kolonisatie en slavernij deelt een sterke mate van heterogeniteit is (1997: 321). Dit geldt zowel tussen als ook op de eilanden. Ook het land Nederlandse Antillen vormt geen homogene eenheid. Over de Nederlandse Antillen schrijft Miriam Sluis (2004) zelfs dat zij niet bestaan, dat de Nederlandse Antillen weliswaar een politiek eenheid vormen, of hebben gevormd, maar als natie nooit bestaan hebben. Een fictief land. Een staat zonder natie. “*The Netherlands Antilles exist only in the Netherlands*” (De Jong 2007: 107). Met andere woorden: de Nederlandse Antillen hebben nooit als een ijzersterke of alomvattende bron van (culturele) identificatie gediend. De insulaire, eilandidentiteiten hebben daarentegen dienst gedaan als bron voor gevoelens van identificatie en *home & belonging*.

“Als je kijkt naar de geschiedenis, dan heeft Bonaire nooit de kans gehad om zich eigenlijk te ontplooiën, en te weten, wie ben ik nu en wat is mijn identiteit? Want er was altijd een groter broer of zus die nog over Bonaire was. Bonaire heeft nooit de kans gehad om te zeggen: dit is wat ik wil, dit is wat ik voel.” (pastoor Ramiro Richards)

Wanneer we opnieuw kijken naar de geschiedenis van Bonaire kunnen we stellen dat het eiland altijd deel heeft uitgemaakt van grotere politieke eenheden. Allereerst als kolonie, later als onderdeel van het land Nederlandse Antillen en nu gaat Bonaire een directe band met Nederland aan. ‘De’ Bonaireaan is moeilijk te definiëren, daar de bevolking van oudsher een *mestize* van etniciteiten is en de Bonaireaan Indiaanse, Europese alsook Afrikaanse roots heeft. Over de Bonaireaanse cultuur kan eveneens gezegd worden dat zij van oudsher een

samensmelting is van verschillende tradities en gebruiken. Doordat er geen grote industrieën bestonden is Bonaire lange tijd stabiel gebleven, volgens Ank Klomp kon het homogene karakter hiermee bewaard blijven. Maar feitelijk is dit 'homogene' karakter op zichzelf al een *mestize*, daar bevolking, taal, levenswijze en traditie van oudsher een smeltkroes zijn. Vandaag de dag kenmerkt Bonaire zich door een sterke mate van dynamiek en heterogeniteit. Het eiland wordt bevolkt door mensen met verschillende etnische, religieuze en culturele achtergronden, er wordt naast het Papiaments (een taal die op zichzelf staand al een smeltkroes is) ook onder meer Spaans, Nederlands en Engels gesproken. Door de vele emigratie en remigratie zijn gebruiken, tradities en allerlei culturele uitingsvormen betreffende muziek, dans en religieuze feesten vanuit Zuid-Amerika en andere Caribische (en Antilliaanse) eilanden komen overwaaien naar Bonaire. Zo wordt er vandaag de dag veel *merengue*, *bachata* en *salsa* op het eiland gedraaid en gedanst, maar ook Nederlands(talige) muziek. Vooral de muziek vanuit de Dominicaanse Republiek wordt met open armen ontvangen op het eiland. Veel Bonairianen die vandaag de dag zo beschouwd worden, zijn bovendien afkomstig van andere (ei)landen. Echter, zoals uit het vorige hoofdstuk bleek, is Bonaire wel lange tijd vrij geweest van sterke dynamiek en heeft de tijd en de (relatieve) rust op het eiland de gelegenheid doen ontstaan om deze *mestize* te stabiliseren en het eigen te maken aan het eiland. Om dit goed uiteen te kunnen zetten, verwijs ik eerst even terug naar het identiteitsdebat. Het feit dat de antropologische wetenschap een punt van overeenstemming heeft bereikt over het constructionele karakter van identiteit en verwante begrippen, betekent niet dat deze noties in de praktijk van mensen eenzelfde betekenis krijgen. Sterker, identiteiten en culturen worden voortdurend statisch gemaakt en als het ware vastgezet. Dit zien we gebeuren in de media en in de politiek, maar ook in de alledaagse interactie van mensen. Identiteit is dan weliswaar een fluïde, relationeel begrip, maar gelijktijdig een symbolisch zingevingskader en/of een (politek) instrument welke door verschillende actoren (on)bewust statisch kan worden gemaakt.

Ondanks het feit dat 'de' Bonaireaan en 'de' Bonaireaanse cultuur een voortdurend proces is en zich blijft ontwikkelen in tijd en ruimte, bestaat er op het eiland wel degelijk een sterke notie van "dit is het, en dit zijn wij". Hoewel mijn informanten stuk voor stuk erkennen hoe de huidige situatie middels versmelting en wederzijdse beïnvloeding tot stand

is gekomen, wordt deze constructie door de mensen zelf wel voortdurend als zijnde een product bevroren, gereïficeerd en *eigen gemaakt*. In navolging van Barth heb ik ervoor gekozen om te kijken naar de sociale interactie en organisatie die zorgen dat grenzen op bepaalde plekken getrokken worden en verschil (on)bewust gecreëerd wordt. Daarbij is het zinnig om te kijken naar zowel de interne zelfidentificatie alsook externe definities van het zelf door anderen (Jenkins 2004). Op deze wijze wordt de rol van macht en institutionele overheersing in de identiteitsvorming in beeld gebracht. Alvorens te kijken naar de manier waarom een 'wij' en een 'onze cultuur' ontstaan, besteed ik eerst aandacht aan het 'waarom'.

'Vechten voor cultuur'

"Social identity becomes most important the moment it seems threatened" (Eriksen 2002: 68).

Sinaida (docente Cultuur op de naschoolse opvang Jong Bonaire):

"Ik vecht voor mijn cultuur!

"Boi Antoin:

"Veel stichtingen die zich bezighouden met taal en cultuur zijn na de afspraken met Nederland opgericht, zo midden en eind 2009. Mensen zijn bang hè! Doordat we een openbaar lichaam van Nederland gaan worden, dat dit ten koste gaat van onze taal en cultuur, het helpt wel. Veel Nederlanders hebben geen respect voor onze cultuur."

Mijn veldwerk heeft uitgewezen dat er op Bonaire een sterke behoefte is om de Bonaireaanse cultuur en culturele identiteit te articuleren, om deze te documenteren, te archiveren en hiermee te conserveren. Deze articulatie is toegenomen en sterker geworden sinds de afspraken die met Nederland gemaakt zijn, zoals bovenstaand citaat van Boi Antoin bevestigt. Boi is schrijver en journalist en maakt en presenteert programma's voor/op radio en televisie. Hij vertelt me dat hij vanuit deze positie constateert dat de Bonaireanen zich meer bewust worden van hun cultuur en geschiedenis. We kunnen dus een verband constateren tussen enerzijds de staatkundige en demografische verschuivingen en

anderzijds een hernieuwde bewustwording van cultuur en identiteit. De antropologie leert ons dat dit feitelijk twee kanten van dezelfde medaille zijn en dat processen van mondialisering en vermeende grensvervagingen, lokale identiteitsbronnen eerder aanwakkeren dan doen verdwijnen, Zoals Boi stelt, heerst er angst bij de bevolking voor het verlies van taal en cultuur door het feit dat Bonaire een integraal onderdeel gaat worden van een politieke eenheid met een andere (vreemde) cultuur. Men is bang dat zij in hun dagelijkse doen en laten een deel van hun vrijheid zullen gaan verliezen. Bovendien ziet de bevolking zich nu al overspoeld worden door ‘anderen’ met vaak maar weinig respect voor de lokale normen en waarden. Veel culturele initiatieven op het eiland zijn van recente aard. Het wordt ineens een logische zaak om datgene dat je wilt beschermen en conserveren, expliciet te benoemen.

Op het eiland zijn een aantal initiatieven waar te nemen waaruit blijkt dat cultuur ‘opleeft’. Scholen, zowel lagere scholen als de middelbare scholengemeenschap (SGB) en de naschoolse opvang *Jong Bonaire*, besteden sinds enkele jaren (en in toenemende mate) aandacht aan de geschiedenis en de cultuur van het eiland. Waar jongeren hiervoor nog voornamelijk les kregen over de Nederlandse geschiedenis en samenleving, wordt de aandacht geleidelijk (en deels) verplaatst naar het Bonaire van rondom en na de slavenperiode. Vooral *Simadan* krijgt hierin een belangrijke rol¹⁰. Boi vertelde mij dat veel docenten bij hem langs komen om boeken te lenen, vragen te stellen of op andere wijze informatie verzamelt. Volgens Boi is de interesse er wel, maar blijkt het in de praktijk moeilijk om, in dit geval voor docenten, aan informatie te komen. Hij constateert echter een groeiende interesse en beschouwt het als zijn plezierige taak om de behoefte aan cultuur te faciliteren. De jeugd krijgt les over de Bonaireaanse flora en fauna, de eilandgeschiedenis en leert hierbij hoe men vroeger geleefd heeft op het eiland. Deze theorie wordt aangevuld met praktijklessen, waarbij de jeugd oude ambachten daadwerkelijk uit gaat voeren. Op het

¹⁰ Gaandeweg dit hoofdstuk zal duidelijk worden dat ‘cultuur’ op het eiland vaak in één adem genoemd wordt met ‘verleden’ en ‘geschiedenis’. *Simadan* (het oogstfeest) neemt vandaag de dag een belangrijke rol in, omdat het sociale leven op het Bonaire van vroeger voor een groot deel gestructureerd was rondom de oogst en de oogstfeesten.

eiland is hiervoor het oude ‘pakhuis van de koning’¹¹ enige tijd geleden omgebouwd tot een waar cultuurcentrum: *Mangazina di Rei*. Hier vind je, naast een overdekt museum, eveneens botanische tuinen en een openluchtmuseum. Hier staan historische (en traditioneel gebouwde) huisjes, cactushagen en vindt men folklore in al haar uitingsvormen (klederdracht, eten en drinken, dans, muziek), waarbij muziek gemaakt wordt met ‘authentieke’ instrumenten zoals de *Bari*, de *Chapi* een uitgeholde kalebas of lege schelpen van schelpdieren. De Bonaireanen zijn trots op hun eigen vindingrijkheid als het gaat om muziekinstrumenten. Bezoekers en leerlingen leren hier hoe zij een cactushaag moeten maken, sorghum moeten oogsten en originele *fungi* (een stevige pap van maïsmeel) bereiden. Het cultuurcentrum is bedoeld voor toeristen en andere geïnteresseerden, maar daarbij wordt er nauw samengewerkt met scholen en stelt de organisatie van *Mangazina di Rei* zelfs stage- en leerplekken ter beschikking.

Om cultuur zo goed mogelijk te conserveren en er daarbij voor te zorgen dat cultuur een zingevend en symbolisch alsook een instrumenteel (economisch) doel kan dienen, is er vanuit het Bestuurscollege besloten dat Bonaire een beleidsplan voor cultuur moet krijgen. In het voorwoord van de Kadernota Cultuurbeleid schrijft gedeputeerde van Onderwijs, Sport en Cultuur, Reynolds Oleana, het volgende: “Onze taak is weggelegd om de cultuur van Bonaire te waarborgen en te koesteren. In het licht van de nieuwe staatkundige hervormingen is het daarom dringend noodzakelijk om de positionering van de Bonaireaanse cultuur vast te leggen.” Voor het schrijven van de nota is er veelvuldig gesproken met betrokkenen op het eiland, een door het Bestuurscollege ingesteld projectteam en er zijn bijeenkomsten in buurtcentra georganiseerd. De Kadernota Cultuurbeleid werd op 30 april 2010 gepresenteerd, en de uiteindelijke, officiële nota zal september dit jaar afgerond zijn en gepresenteerd worden.

‘Cultuuropleving’ nemen we niet alleen waar middels financieringsgebonden cultuurprojecten of vanuit de door de politiek gestimuleerde beleidsnota’s, maar evengoed ‘op straat’ en in de dagelijkse praktijk van de bevolking. Om waarde te krijgen moet een culturele identiteit zowel intern beleefd alsook extern geuit worden. Tijdens verschillende

¹¹ *Mangazina di Rei* (vertaald: pakhuis van de koning) is het op één na oudste gebouw van Bonaire, en werd vroeger gebruikt door lokale boeren om gewassen en proviand in op te slaan voor de slaven, die iedere zaterdag langskwamen om hun wekelijkse proviand op te halen. <http://www.mangazinadirei.org>.

evenementen, zoals de demonstratie tegen invoering van de ‘immorele’ wetten en de carnavalsoptochten, zien we dat de Bonaireaanse cultuur en culturele identiteit gearticuleerd wordt. Dit gebeurt bijvoorbeeld middels een kostuum in de vorm van een flamingo of een leguaan, of een T-shirt in de kleuren van de Bonaireaanse vlag of met een politieke boodschap. Kleine kinderen worden door hun moeder uitgedost in de meest kleurige folkloristische kleding. De lokale flora en fauna, alsook culturele kenmerken van het eiland, worden gebruikt om een culturele (of etnische) identiteit te onderschrijven tijdens dergelijke publieke evenementen.

De demonstratieoptocht tegen de invoering van de ‘immorele’ wetten.

Onderstaande twee foto's zijn gemaakt tijdens de Carnavalsoptocht. Nederland had toen net de geldkraan voor Bonaire dichtgedraaid, omdat Bonaire de gemaakte afspraken opnieuw ter discussie zou willen stellen. Volgens de eilandbevolking getuigt dit van de hooghartige, koloniale houding van Nederland en de 'wie betaalt, die bepaalt'-mentaliteit. Echter, de dichtgedraaide geldkraan had een onmiddellijke en voelbare impact op het eilandleven en hieruit blijkt de afhankelijke en kwetsbare positie waarin Bonaire op dit moment verkeert.

De Carnavalsoptocht: flamingo's, leguanen, de Bonaireaanse vlag en de slavenhuisjes.

Links een wagen met de boodschap 'inburgering Makamba's'. Rechts zien we een Nederlands meisje en de koningin van het Carnaval samen de vogeltjesdans doen.

Het creëren van verschil

In het vorige hoofdstuk heb ik het gehad over een mondiale wereldorde waarin alles en iedereen in beweging lijkt te zijn (Bauman 1998) en de (ideologie van de) natie-staat onder druk is komen te staan. In een wereldorde die gekenmerkt wordt door een verhoogde en almaar toenemende mate van interconnectedness, transnationaliteit, mobiliteit en – logischerwijs- multiculturaliteit (Appadurai 1996; Ina & Rosaldo 2008), lijken nationalistische, etnische en culturele sentimenten en identiteiten juist aangewakkerd te worden (Van der Pijl 2007: ix). *“The more interrelated and fluid the world became, the more concerned people appeared to become with identifying local places of origin and corresponding cultural identities”* (Olwig 2007: 7). De moderne antropologie houdt zich dan ook bezig met de gevolgen voor de betekenis van identiteit, loyaliteit, *home & belonging* alsook gevoelens van saamhorigheid en verwantschap in een veranderende wereld waarin culturele zingevingskaders gefragmenteerd en gedeterritorialiseerd raken (Van de Pijl 2007: xxi). Zoals Ina & Rosaldo (2008) het treffend verwoorden:

“Anthropology is most concerned with the articulation of the global and the local, that is, with how globalizing processes exist in the context of, and must come to terms with, the realities of particular societies, with their accumulated –that is to say, historical- cultural ways of life (2008: 7).”

Eriksen (2002: 68) stelt dat een sociale identiteit de meeste waarde zal krijgen zodra deze bedreigd lijkt te worden. Hij noemt verschillende factoren die gevoelens van dreiging kunnen bewerkstelligen en stelt dat deze altijd gerelateerd zijn aan verandering, bijvoorbeeld migratie, verandering in de demografische situatie, industrialisatie of inkapseling in grotere politieke systemen. Ik sluit me aan bij deze analyse van Eriksen, maar wil daaraan toevoegen dat verandering niet per se gevoelens van dreiging tot gevolg hoeven te hebben. Het is mijns inziens dan ook belangrijk om te kijken naar de aard van de verandering. Het zou in het geval van Bonaire eenvoudig zijn om te stellen dat de staatkundige en demografische ontwikkelingen op het eiland –de feitelijke veranderingen die gaande zijn, in navolging van Eriksen- de oorzaak zijn van de behoefte om de Bonaireaanse cultuur en identiteit te

articuleren, te documenteren, te archiveren en hiermee te conserveren. Hoewel dit verband inderdaad aantoonbaar is, is er mijns inziens meer aan de hand. Verandering is immers onoverkomelijk in een tijdperk die zich kenmerkt door mondialiseringprocessen en mobiliteit, evenals de druk die dit legt op sociale en culturele identiteiten. Echter hoeft dit proces niet altijd als een dreiging ervaren te worden. Met andere woorden, verandering en verschil (multiculturaliteit) kan geconstateerd en erkend worden, maar hoeft daarbij niet per definitie problematisch te zijn. In veel multiculturele of plurale samenlevingen, denk bijvoorbeeld aan Suriname of Mauritius, wordt culturele en etnische verscheidenheid juist gevierd en ontstaat er een credo van *eenheid in verscheidenheid*.

Francio Guadeloupe (2008) concludeert in zijn onderzoek op Sint Maarten (ook een multiculturele, multi-etnische en multi-religieuze samenleving), dat er ondanks een grote mate van verscheidenheid, geen uitsluiting op deze (etnische) basis voorkomt. Hij vraagt zichzelf af: *“What were the social processes on SXM (Saint Martin and Sint Maarten) that prevented people from a variety of religious, ethnic, and national groups from becoming intolerant to difference?”*. Zijn verklaring hiervoor is dat niemand een territoriale claim op het eiland kan leggen, daar het eiland een wordingsgeschiedenis heeft van kolonisatie en migratie. Iedereen is feitelijk nieuw op Sint Maarten. Daarbij is er een gedeelde afhankelijkheid van het toerisme en is elke eilandbewoner in zijn of haar bestaan afhankelijk van het (wel en wee van het) toerisme. Dit is wat Guadeloupe aanduidt met de term *‘money tie system’*. Om deze industrie gezond en groeiend te houden moeten er ‘buitenlanders’ naar binnen gehaald worden, iets waar een ieder zich bewust van was. De nieuwkomers werden niet alleen gestimuleerd (middels politiek beleid) om naar Sint Maarten te komen, maar zij werden verwelkomd (zowel door formele instituten als door het volk) op het eiland en horen evengoed bij Sint Maarten. De vraag die Guadeloupe zichzelf stelt en vervolgens de verklaring die hij geeft toont aan, zoals aangegeven in de discussie omtrent het relationele constructionele karakter van cultuur, etniciteit en identiteit, dat verschil eveneens geconstrueerd wordt binnen een sociale context en in relatie met (significante) anderen.

De vraag die ik mezelf vervolgens stel is waarom er op Bonaire, met een wordingsgeschiedenis die een aantal vergelijkbare kenmerken vertoont met die van Sint Maarten en bovendien een afhankelijkheid van het toerisme kent, geen ruimte lijkt te zijn voor dit credo *eenheid in verscheidenheid*.

Hier vind ik een verklaring voor wanneer we kijken naar de beschouwing van macht zoals deze in het vorige hoofdstuk gegeven is. Allereerst kunnen we stellen dat Bonaire door kolonisatie, en later ook door haar specifieke, wat achtergestelde positie in het land Nederlandse Antillen, altijd wat geïsoleerd is gebleven. Verandering vond plaats, maar altijd mondjesmaat. Ank Klomp (1983) stelt dat er zich “geen grote breuken met het verleden hebben voorgedaan”. Ook Glenn Thodé stelde dit in voorgaand hoofdstuk, door te zeggen dat nieuwkomers er wel kwamen, maar in kleine getale en zich bovendien vermengden met de lokale bevolking. Volgende generaties voortkomend uit deze nieuwelingen assimileerden vervolgens in het eilandleven. Met de kennis die we nu hebben kunnen we onze vraagtekens zetten bij de analyse van Klomp. ‘Breuken met het verleden’ zijn er immers wel geweest (Wolf 1982) en de geschiedenis komt het best tot haar recht wanneer zij bekeken wordt door tijd en ruimte heen, waarin zowel mondiale alsook lokale processen elkaar wederzijds veronderstelden en er sprake van was continue *interconnectedness*. Wat bedoeld wordt, echter, is dat het eiland zich op een bepaald moment gestabiliseerd heeft en in vergelijking met andere eilanden in het Caribische gebied en in het land Nederlandse Antillen geïsoleerd is gebleven. De huidige eilandbevolking heeft een, tot nu toe, redelijk stabiele leefomgeving gekend en hierdoor zijn veel tradities en gewoontes bewaard gebleven.

In het vorige hoofdstuk heb ik aangetoond dat mobiliteit en migratie ook op Bonaire geen nieuwe verschijnselen zijn, maar wel in tempo is toegenomen en dat de aard en de beleving van de dynamiek veranderd is. We kunnen dus stellen dat Bonaire vandaag de dag te maken heeft met twee ontwikkelingen die als ‘nieuw’ beleefd worden door de bevolking. De nieuwkomers zijn bovendien veelal passanten, of welgestelde *globals* (Bauman 1998) die niet per se afhankelijk zijn van Bonaire en de sociaal-economische ontwikkeling die gaande is op het eiland, maar te allen tijden weer kunnen vertrekken als hen dat beter uitkomt. Deze bewegingsvrijheid, afhankelijk van welvaart, sociale en economische status en opleiding, is ongelijk verdeeld over de eilandbewoners en is veelal terug te voeren op etniciteit. Het niveau van het onderwijs op Bonaire laat nog veel te wensen over, wat betekent dat iemand die een opleiding in het buitenland (Nederland, Verenigde Staten, of zelfs Curaçao) gevolgd heeft, of elders werkervaring heeft opgedaan, een streepje voor heeft. Veel nieuwkomers hebben deze opleiding en ervaring, en dit is één van de oorzaken dat er sociaal-economische ongelijkheid ontstaat die terug te voeren valt op nationale en etnische identiteiten. Veel van

deze nieuwkomers, voornamelijk de Nederlanders, gedragen zich in de ogen van de lokale bevolking daarbij ook nog “arrogant en superieur, als kolonistoren”, zoals Papy Antoin dit uitdrukte. Het feit dat Bonaire straks een integraal onderdeel gaat worden van juist het thuisland van deze ‘kolonistoren’ versterkt dit sentiment en deze beleving alleen maar. Middels bouwprojecten, wetgeving en de nieuwe migranten voelen de Bonaireanen zich verdrongen en gedwongen zich in hun bewegen aan te passen. Een levenswijze die lange tijd vanzelfsprekend is geweest, is dat nu niet meer en lijkt onder druk te staan.

Ramiro Richards (pastoor):

“Ik heb het altijd gezegd, een cultuur die gedragen wordt door, ik zeg 15.000 voor de goede orde... 15.000 mensen waarvan driekwart nog Bonaireaan zijn... en als je dat vergelijkt met de beïnvloeding van achttien miljoen mensen, dan wordt je helemaal overwelmed. Hoe kan je cultuur nog overleven als er normen en waarden eigenlijk komen uit een cultuur van achttien miljoen mensen. Ik zou zeggen, en misschien ben ik dan te extreem, maar ik zou zeggen dat dit niet haalbaar is.”

Mijn argument luidt dat de ongelijke macht, invloed en kansen ten aanzien van de toekomstige staatkundige structuur en de toestroom van (invloed)rijke migranten een context vormen waarin verschil (on)bewust geconstrueerd wordt. De beslissende factor hierbij is macht: de macht om verandering op te leggen en de ruimte en vrijheid die men heeft om keuzes te maken (Bonaire heeft een financiële schuld bij Nederland) en vervolgens de kans om de vruchten hiervan te plukken. Ramiro noemt macht in aantal: grote speler vs. kleine speler. Papy Cicilia noemt dit eveneens wanneer hij stelt: “zolang we in het Koninkrijk zitten, zijn we nooit gelijk.”

Cultuur heeft naast een symbolische, zingevende functie ook een instrumentele functie nodig om houdbaar te zijn, zo stelt Eriksen. Deze schijnbaar afzonderlijke functies zijn mijns inziens echter niet van elkaar te scheiden, daar zij elkaar vanzelfsprekend veronderstellen en wederzijds van elkaar afhankelijk zijn. Immers, de antropologische wetenschap leert ons dat cultuur gedeeld moet worden om betekenisvol te zijn. Cultuur kan pas een pragmatisch nut hebben, als er een wezenlijke groep mensen overtuigd is van het feit dat ‘zij’ tot een ‘wij’ behoren. Er moet een *imagined community* gecreëerd worden (Anderson 1983), een gemeenschap die vooral bestaat in de hoofden van mensen daar zij zich ‘verbeelden’ dat zij een van nature ontstane gemeenschap van verwantschap vormen.

Naast ingebeeld, moet deze gemeenschap ook uitgebeeld worden om verschil te construeren met de 'ander' en de instrumentele functie van identiteit te bewerkstelligen. Teruggaand naar Bonaire luidt mijn argument dat het articuleren, documenteren, archiveren en conserveren van cultuur en een culturele identiteit een aantal doelen dient. Deze doelen zijn het versterken van identiteitsvorming, zelfbewustzijn en zelfvertrouwen, via deze weg het creëren van een sterk wij-gevoel en groepsolidariteit en het omvormen van cultuur tot product. Ik zal deze doelen nu uitgebreider uiteen zetten.

George 'Kultura' Thodé is werkzaam als *ranger* in het *Washington Slagbaai Nationaal Park* en is daarnaast zeer actief op het gebied van cultuur en geschiedenis. Hij vertelt

"Kinderen moeten alles leren, alles kunnen maken, over hun cultuur, vanaf de kleuterklas! Ze moeten leren over andere landen en eilanden, maar weten, dit is Bonaire. Dit is jouw eiland, dit is jouw muziek, dit is je cultuur van je eiland. Je hoeft niet zo te gaan leven, maar je weet wel waar je vandaan komt. Je weet wel wie je bent."

George heeft het hier over een bewustwording van een eigen unieke identiteit en de noodzaak tot het creëren van zelfbewustzijn en zelfvertrouwen met betrekking tot deze identiteit. Alleen op die manier kun je een volwaardige speler in het veld worden. De mens is immers niet louter een individu, maar een sociaal wezen en beschouwt zichzelf constant in relatie tot anderen en in groepsverband. Volgens de *Sociale Identiteitstheorie* (Tajfel en Turner 1979) streven wij allen naar een positief zelfbeeld. Dit zelfbeeld bestaat niet alleen uit een persoonlijke identiteit, maar ook uit een sociale identiteit. Sociale identiteit verwijst naar de groepen waartoe wij ons rekenen, samen met het emotionele belang en de waarde die wij aan die groepen hechten. Hoe meer wij ons identificeren met een groep, hoe meer die groep wordt geïnternaliseerd in ons zelfbeeld en hoe vager het onderscheid tussen de groep en het individu wordt. Een sterke bewustwording van het zelf draagt op deze wijze bij aan groepscohesie en – solidariteit. Dit proces is belangrijk omdat er een sterke veronderstelde 'wij' nodig is om tegenwicht te kunnen bieden tegen een veronderstelde 'zij'.

Vervolgens kan cultuur als bron van inkomsten gaan dienen:

Hubert Vis (hoofd van SKAL eilandgebied – Section di Kultura, Art & Literatura):

“Het eilandgebied heeft altijd gekozen voor de leuze: ontwikkeling met behoud van cultuur en natuur. Maar wat dat in de praktijk zou moeten worden voor cultuur, daar is geen invulling aangegeven. Wat er aan ontbrak is in feite, om in beweging te brengen, was bij de mensen een soort bewustwording van dat Bonaire een heel aparte cultuur heeft, folklore, een heel aparte levenswijze, en dat je dat zou moeten voortzetten, beschermen en uitdragen, en daar een soort product van Bonaire van zou moeten maken (...) Meer mensen zouden met cultuur hun boterham moeten kunnen verdienen. Ze moeten zich goed bewust worden van een eigen identiteit en daar als product mee kunnen omgaan”.

Benoemen en reïficeren?

Maar als we erkennen dat ‘de’ Bonaireaanse cultuur, evenals ‘de’ Bonaireaan, een voortdurend veranderlijk en relationeel proces is, wat is dan die cultuur die kinderen moeten ‘leren’ kennen en omarmen, die mensen moet binden en die Bonaire economisch sterker moet gaan maken? Hoe wordt er een *imagined community* gecreëerd onder een bepaalde groep mensen binnen een multiculturele samenleving waar het kleine inwonersaantal en de beperkte sociale voorzieningen bovendien zorgt voor continu contact tussen de eilandbewoners? Zoals gezegd wordt cultuur in de praktijk, om politieke, economische en sociale redenen, voortdurend gereïficeerd. Dit zien we ook op Bonaire. De citaten welke aan het begin van dit hoofdstuk gegeven zijn, laten zien dat er op het eiland verschillend over cultuur gedacht en gesproken wordt. Aan de hand van de observaties, gesprekken en interviews die ik in het kader van mijn onderzoek verricht heb werd mij duidelijk dat men twee opvattingen van ‘cultuur’ op het eiland kan onderscheiden.

Om dit te beschrijven maak ik gebruik van Baumanns (1996) begrip *dual discursive competence*. Hij verzet zich tegen een essentialistische visie op cultuur: cultuur als iets dat men heeft, wat men kan leren als zijnde ‘dit ben ik’, in plaats van als iets dat men zelf maakt en constant (re)construeert. Cultuur is volgens Baumann altijd processueel. Mensen wisselen voortdurend tussen een *hegemonisch* (cultuur wordt gereïficeerd) *discours* en een *demotic discours* (1996: 189). Het hegemonische, dominante discours geeft mensen en groepen een houvast in moeilijke tijden en het versterkt noties van een eigen cultuur en identiteit, waarborgt de legitimiteit van bepaalde belangrijke personen in de gemeenschap en helpen ze bij een strijd voor schaarse goederen (ibid: 192-193). Echter, en dan belanden

we bij het andere discours, wordt dit *hegemonische discours* voortdurend ontkracht daar identiteit niet zo eenzijdig te duiden is. Vanuit deze benadering kies ik ervoor om de twee cultuurdiscoursen op Bonaire aan te duiden als enerzijds een *museumcultuur* (dit is het hegemonische, dominante discours volgens Baumann waarin cultuur gereïficeerd wordt) en daarnaast beschouw ik een cultuur als dagelijkse praktijk, ofwel een *levenswijze*. Deze twee discoursen worden afwisselend gebruikt. De levenswijze is het overkoepelende *demotic* discours volgens Baumann. De levenswijze betreft het eilandgevoel, is voor iedereen geldend maar zij wordt door de verschillende spelers in het veld op verschillende manieren beleefd en uitgedragen. De *levenswijze* betreft het (aan)voelen, behelst een mentaliteit, hoe men gewend is zaken aan te pakken, te leven, bewegen en met elkaar en de omgeving om te gaan. Het omvat een bepaalde vanzelfsprekendheid waarbij men elkaar aanvoelt en weinig woorden nodig heeft om wederzijds begrip te creëren. Een levenswijze is veranderlijk en fluïde door tijd en ruimte. Verschillende mensen, afkomstig vanuit verschillende groepen, beschrijven het eilandgevoel, de rust, de ongereptheid, het overzichtelijke leven met en in de natuur. De *museumcultuur* is een kwestie van kennis, weten en over informatie beschikken. Voor deze cultuur moet er in het verleden gespit worden en moet er actief gezocht worden naar een passende geschiedenis en naar bindmiddelen. De museumcultuur is hiermee te allen tijden afhankelijk van een continuïteitsbesef. Het is echter de vraag wie bepaalt welke 'stukken' het museum in mogen en welke rol deze stukken vervolgens gaan spelen. En zo belanden we bij het vraagstuk omtrent hegemonie en articulatiemacht, waar ik gaandeweg op terug zal gaan komen.

Glenn Thodé:

“Je merkt wel dat als ze het hier hebben over cultuur, dat ze teruggrijpen naar dat soort dingen. Dus de dingen die ik zelf heb geleerd, en die mijn ouders en grootouders belangrijk vonden om mij te leren. Wanneer ze het nu expliciet over cultuur hebben, dan verwijzen ze naar dat leven van Bonaire. En dat leven leeft nog sterk in onze herinnering. Zeg maar, de mensen die zijn grootgebracht in Bonaire van de jaren zestig en daarvoor, de jaren zeventig een beetje nog, die ouderen mensen vooral.”

Om de museumcultuur te vormen wordt er veelvuldig gebruik gemaakt van het verleden en wordt cultuur als het ware gereïficeerd. Zoals Glenn Thodé hierboven beschrijft, betreft het

hier een cultuur die expliciet geuit en gearticuleerd wordt. Deze cultuur is niet zozeer een vorm van beleving en ervaring, maar het is kennis en informatie en behelst het verzamelen en kennen van deze informatie. Het verleden neemt een zeer belangrijke plaats in binnen dit proces. Dat wat vroeger de dagelijkse praktijk behelsde en noodzakelijk was om te overleven, wordt nu beschouwd als cultureel erfgoed, wordt gereïficeerd en dient geconserveerd te worden. Met andere woorden, de levenswijze (*way of life*) van toen wordt vandaag de dag de museumcultuur en dient via deze weg opnieuw een belangrijke rol in de samenleving te krijgen. Zo is er al jaren geen oogst meer geweest op het eiland, maar de tradities rondom de oogst worden wel nieuw leven ingebracht. Boi zegt:

“Ik denk dat we gewoon weer moeten gaan produceren. Mensen met een stukje grond, of een boerderij en eigen eten produceren. Als het vroeger kon, waarom kan het nu niet meer? Er zijn een paar mensen die bewijzen dat het kan. En dan neem je ook die oude tradities en gewoonten weer over. Het zijn ook goede inkomsten.”

Hoewel de slaventijd op Bonaire niet vergeten is, lijkt vooral de periode na afschaffing van de slavernij belangrijk. Zoals in de inleiding gesteld is, was het na de afschaffing van de slavernij armoe troef op het eiland. Hierdoor had men elkaar nodig, was er continu sprake van wederzijdse afhankelijkheid en ontstond er een samenlevingsvorm gebaseerd op saamhorigheid, familiebanden en reciprociteit. Met eenvoudige en weinig middelen leerden de toenmalige bevolking overleven en de oogsttijd was een zeer belangrijke economische bron alsook de kweekvijver van allerlei tradities, gewoonten en folkloristische cultuuruitingen. Veel kenmerken die nu in één adem met de Bonaireaanse cultuur genoemd worden, stammen uit deze tijd: de oogst en het oogstfeest, de saamhorigheid, samenwerking en behulpzaamheid die hierbij kwamen kijken, maar ook muziek, liederen en dans. Ook als we kijken naar eetgewoonten op het eiland zien we dit terug. Er was een tijd (en volgens sommige van mijn informanten geldt dit voor een aantal eilandbewoners nog steeds) dat mensen voor hun dagelijkse eten, afhankelijk waren van het vangen van leguanen of verse vis. Zij trokken hun *kunuk* in, of gingen de zee op, om te gaan jagen of vissen en van de vangst voedden zij de monden van zichzelf en hun naasten. Vandaag de dag, volgens mijn informanten, is *basic* eten het ‘echte’ Bonaireaanse eten. De bereiding dient eenvoudig te zijn, zonder teveel smaakmakers en bovenal zonder veel van het dier te

verspillen. “Dit is echt Bonaireaans eten, puur natuur!”, kreeg ik vaak te horen onder het genot van een (vers gevangen) vissoep of een leguanenschotel. Een groot deel van de jongere generatie gaf de voorkeur aan de *Kentucky Fried Chicken* (KFC) die voor mijn komst op het eiland geopend was en voor de oudere generatie was dit een doorn in het oog. Het werd jammer gevonden, dat de jeugd de voorkeur leek te geven aan ‘modern’ voedsel, in plaats van aan de eenvoudige, maar traditionele Bonaireaanse gerechten. Ditzelfde gebeurde met muziek: jongeren luisterden intensief naar populaire muziek alsook naar Dominicaanse en Zuid Amerikaanse muziekstromen. Bachata, Merenque en reggaeton zijn op het eiland zeer populaire muziekstromingen. De fanatieke ‘reïficeerders’ zagen dit als een verloedering van de cultuur, daar de jeugd (een nieuwe generatie) cultuur moet voortdragen en er voor moet zorgen dat verloedering juist tegengegaan wordt. Hierbij vond ik het opvallend dat de jeugd evengoed geïnteresseerd was in de cultuur, in de traditionele muziek en het lokale eten, en deze met de nodige aanpassing prima wist te waarderen. Echter beleefden zij deze cultuur op een eigen manier en gaven er een eigen(tijdse) draai aan. Glenn Thodé vertelt me een verhaal over een groep jonge muzikanten uit Aruba die gangster rap en reggae in hun muziek combineerden.

In eerste instantie waren die tieners vooral bezig met seks. Het waren vnzige teksten, over vrouwen enzo. En iedereen sprak er schande van, dit is verschrikkelijk en dit is tegen onze cultuur! Die jongens zijn natuurlijk volwassen geworden, gerijpt en wat wijzer, en die hebben dezelfde muziek toch doorgezet, toch wel. En ze hebben dingen die ontstaan zijn uit die tijd, je had toen veel immigranten van de Brits Caribische eilanden, die brachten eigen muziek, die zijn vermengd met de Latijns-Amerikaanse en Indiaanse invloeden vanuit Aruba en de Europese en er is een mix ontstaan van, ...een soort Calypso. En die jongens pakten de gangster rap en combineerden dat weer mee. En ze hebben een heel leuke soort rap bedacht, dat is ook cultuur, van deze jongeren, zij zetten voort wat onze voorouders gedaan hebben met de pianomuziek en Chaupain, zetten zij voort met rap uit Amerika, zij maken daar weer een eigen Arubaanse mix van. Maar we herkennen dat niet, we zeggen: het is geen cultuur. We spreken schande van die jongens. En waarom sluit je dat uit, va het debat over cultuur?

Het feit dat dit in sommige gevallen als problematisch gezien werd, is toonaangevend voor een hegemonisch dominant cultuurdiscours, waarin cultuur als het ware bevroren wordt en verandering *not done* meer is. Er ontstaat dan een beeld van de ‘juiste’ en de ‘onjuiste’ cultuur, in plaats van cultuur als een voortdurend relationeel, contextafhankelijk proces te

beschouwen. Een toevallige huidige manifestatie wordt vastgezet. Wanneer ik mijn informanten vroeg wat zij nu als typisch Bonaireaans beschouwden, kreeg ik antwoorden die wisselden tussen de museumcultuur, waarbij Simadan (muziek, dans), cactushagen en authentieke gerechten en recepten genoemd werden, en de levenswijze van vandaag de dag. Dat deze discoursen niet alleen afwisselend gebruikt worden, maar ook inhoudelijk door elkaar heen kunnen lopen, wordt duidelijk als we ons realiseren dat de levenswijze van toen, de museumcultuur van nu wordt, en dat veel van de normen en waarden van toen, vandaag de dag nog bepalend zijn voor de levenswijze.

Hegemonie en articulatiemacht

Ik heb tot zover veel aandacht besteed aan de macht die Nederland straks op het eiland gaat krijgen met betrekking tot wetgeving en de inrichting van publieke ruimte door (invloed)rijke nieuwkomers. We kunnen stellen dat Nederland de (articulatie)macht heeft om Bonaire legaal en ruimtelijk in te richten. Echter, zoals in voorgaande duidelijk werd, legt de Bonaireaanse eilandbevolking een claim op het sociale, normatieve leven en het culturele erfgoed van het eiland. Om dit uiteen te zetten maak ik gebruik van de begrippen hegemonie en articulatiemacht. Hegemonie (Gramsci), allereerst, *“is a term used to describe how the domination of one class over others is achieved by a combination of political and ideological means.”* Eenvoudiger gezegd, beschouw ik hegemonie in de context van mijn onderzoek als het proces waarbij één culturele manifestatie tot de overtuiging heeft geleid dat ‘dit het is’ en dat het vervolgens vanzelfsprekend wordt, en hiermee ononderhandelbaar, dat deze mensen, tradities, gewoonten en folklore, namens de Bonaireaanse cultuur en identiteit spreken. Hegemonie duidt hierbij op een stilzwijgende, onbewuste overtuiging welke niet meer bediscussieert hoeft te worden daar zij door de verschillende spelers in het veld als vanzelfsprekend wordt aangenomen.

Bonaire articuleert ‘de’ cultuur, zou men kunnen zeggen. Articulatiemacht is het vermogen van een groep of institutie om een bepaalde definitie op te leggen die verstrekkende gevolgen kan hebben voor de mate waarin iemand erbij hoort of niet (in- en uitsluiting). In termen van Bourdieu (1990) gaat het hier om de macht om te benoemen, categoriseren, identificeren en de macht om te bepalen wat wat is en wie wie is (WRR 2009:

55). Interessant is het vervolgens om te kijken over welke cultuur men het dan heeft, met andere woorden: wie articuleert 'de' cultuur en over wiens cultuur hebben we het dan? Op Bonaire hangt de (museum)cultuur, het dominante hegemonisch discours, nauw samen met verleden en geschiedenis. De 'articuleerders' zijn dus in de eerste plaats die mensen die bekend zijn met dit verleden, of zij er nu zelf van kunnen getuigen, of omdat zij belezen zijn en toegang hebben tot de spreekbuizen. Mijn argument luidt dat er op het eiland gezocht wordt naar een cultuur waarin een wezenlijke groep mensen zichzelf kan herkennen en zich gelijktijdig ziet verschillen van de 'ander'. Op deze wijze kan 'cultuur' naast de symbolische functie, evengoed de instrumentele functie vervullen. Er moet dus gekeken worden naar een verleden waarin de 'ander' nog een minder grote stem en inbreng had in de (indeling van de) samenleving en publieke ruimte. Er wordt gekeken naar een verleden waar normen en waarden als saamhorigheid, reciprociteit, gastvrijheid en behulpzaamheid nog vanzelfsprekendheden waren en de samenleving 'veilig en overzichtelijk'. In de huidige mondiale wereldorde is articulatiemacht niet meer ingekaderd binnen landsgrenzen en hebben natie-staten niet meer de volledige articulatiemacht in handen. Naast de overheid, instituties zoals de kerk, het gezin, school etc. vormt de media een belangrijke identificeerder en classificeerder. De media op Bonaire, en in het bijzonder Boi Antoin (daar hij als de 'cultuurexpert' van het eiland wordt beschouwd) neemt een bijzondere plaats in. De verdeling van articulatiemacht is van invloed op de wijze waarop processen van identificatie verlopen en de vraag is telkens wie in de positie verkeert en de mogelijkheid heeft om de regels van het (wij/zij-)spel te bepalen. Bij articulatiemacht gaat het dus om het vermogen om normen te kunnen stellen als ook om te kunnen bepalen wie toegang krijgen tot de arena waar normen worden gevormd en gewijzigd. Articulatiemacht betreft daarbij niet alleen het vermogen om te spreken, gehoord te worden en invloed uit te oefenen: het gaat ook om de mogelijkheden om de impliciete regels van het spel te doorgronden en te hanteren. (WRR 2009: 58).

Boven: het kantoor van het Regionaal Service Centrum (RSC), de Nederlandse overheid op het eiland. Onder: het hoofdkantoor van de *Extrá*, de grootste Papiamentstalige krant op het eiland waar Boi Antoin de hoofdredacteur van is. Deze twee gebouwen staan praktisch naast elkaar. Het statige RSC kantoor staat symbool voor de rol en de institutionele macht van Nederland, hier wordt de gemeentelijke status van Bonaire immers voorbereid en uitgevoerd. Het veel kleinere kantoor van Boi neemt echter een niet minder belangrijke rol in, daar hij via zijn spreekbuizen (krant, radio, televisie) de Bonaireaanse bevolking bereikt en continu informatie verschaft over geschiedenis en cultuur. Boi is hiermee een belangrijke articuleerder van cultuur op het eiland.

Opvallend is het feit dat de twee verschillende cultuurdiscoursen die ik uiteengezet heb, verschillende 'cultuurexperts' erkennen. Daar de museumcultuur kennis en informatie betreft, zijn de articuleerders zij die veel over Bonaire en de geschiedenis 'weten', zij die hierover belezen zijn, over informatie beschikken en/of gestudeerd hebben. Deze articuleerders worden erg serieus genomen op het eiland als het gaat over het benoemen van het cultureel erfgoed. Wanneer we het echter hebben over de cultuur als zijnde de levenswijze op het eiland, worden dergelijke cultuurexperts beschouwd als 'verpest door geld en politiek' en niet meer onafhankelijk. De 'echte' cultuur zou vanuit dit perspectief liggen bij de lokale vissers op de pier, de arme bevolking van Rincon, hangend in de *snèks*, of de Bonaireanen die nog woonachtig zijn op de *kunuk* en hun dagen slijten met het jagen op leguanen.

Het eilandgevoel

Toen ik net twee weken op het eiland was en een biertje dronk bij City café in het centrum van Kralendijk, raakte ik aan de praat met de Nederlandse Derk over het vrije, gemoedelijke karakter van Bonaire. Derk woont al tien jaar op het eiland en kan er naar eigen zeggen niet meer weg. "Begrijp je het al, Karin", vraagt hij me op een gegeven ogenblik. "Zie je dat ook, dat niemand je hier een poot probeert uit te draaien, of je af probeert te zetten? Er lopen hier geen mannetjes rond die je een T-shirt met in grote letters Bonaire er op gedrukt willen verkopen, of met de Bonaireaanse vlag. Ze proberen natuurlijk wel te verkopen aan toeristen, zeker bij die cruiseboten, maar niet zo opdringerig."

"Het is een bepaalde ontspannenheid, een eenvoudig geluk en een ongedwongen vrijheid, die Bonaire mijns inziens maakt zoals het is. En dit lijkt iets te zijn wat iedereen deelt, maar een ieder op zijn of haar eigen manier beleeft en uitdraagt". Bovenstaand citaat is afkomstig uit mijn persoonlijke dagboek. Ik zou het nog steeds niet beter kunnen omschrijven. Bonaire kenmerkt zich door een grote mate van rust, ongereptheid, kleinschaligheid en een vriendelijke, dorpse en warme mentaliteit. *Ons ken ons*. Bonaire is een eiland wat je zult haten of liefhebben, een eiland dat je in je hart sluit of waarvan je besluit er niet meer naar terug te hoeven keren. Het is het eiland waar nog nauwelijks

sprake is van betuttelingregeltjes en nog minder sprake van naleving van die regeltjes. Dit is enerzijds logisch, want het is een klein eiland met een (in verhouding) nog kleinere populatie waarvan iedereen elkaar *via via* wel kent. Dergelijke regelgeving is simpelweg niet nodig. Maar het gevoel van vrijheid wat al mijn informanten in weliswaar verschillende bewoordingen beschreven, is kenmerkend voor het eiland. Zoals het citaat van Hubert Vis, aan het begin van dit hoofdstuk, laat zien, betreft het hier de vrijheid in het omgaan met de omgeving. Deze vrijheid betreft het leven met en in de natuur. En daar lijken alle eilandbewoners het over eens te zijn: Bonaire moet in dat opzicht blijven zoals het nu is.

Will the real Bonairean please stand up?

“Kijk”, zegt Papy Cecilia, “ik ga het je laten zien!”. Het is vrijdagochtend en we zitten in alle vroegte op het terrasje van El Mundo. Papy wijst met zijn wijs- en middelvinger zijn groene ogen aan. “Dit is Europees. Mijn ogen zijn net zo groen als die van jou. En dit...”, Papy laat zijn hand over de huid van zijn arm laat glijden, “is mijn Indiaanse bloed. En dit hier”, besluit hij tot slot terwijl hij op zijn kroezige haar wijst, “is Afrika. Ik ben een mengeling van drie rassen: Indiaans, Europees en Afrikaans, net zoals eigenlijk bijna elke Bonaireaan. De Bonaireaan is eigenlijk *three-in-one*, snap je?” Papy vertelt –vlak voordat we het interview afsluiten om beiden ons eigen weg te vervolgen- dat men vroeger met een houtvuurtje en een kookpot kookte. Men gebruikte drie even grote stenen om de pan in balans te houden. “En elke steen stond symbool voor een ras: een steen voor de Europeaan, een steen voor de Indiaan en een steen voor de Afrikaan. En dat gaat koken en koken, en het resultaat, wat je dan vervolgens in de pan krijgt en op je bord, dat is de Bonaireaan! Schrijf dat metafoor maar in je scriptie!”

Papy beschrijft hier op beeldende wijze hoe ‘de’ Bonaireaan feitelijk een samensmelting is van verschillende ‘rassen’. Dit is iets wat erkend werd door al mijn informanten. Echter, ondanks de erkenning van *three-in-one* in zowel de bevolking als in de culturele ontwikkeling, bestaat er op het eiland nog wel een sterke notie van ‘de’ Bonaireaan en ‘de’ Bonaireaanse cultuur. We kunnen stellen dat de *three in one*-Bonaireaan inmiddels in de hoofden van de mensen is gaan leven als ‘de’ Bonaireaan. Er is een beeld ontstaan van ‘dit is het’ en dit gaat vervolgens op slot. Volgens de stichting *Ban Boneiru Bèk* zijn Caribische Nederlanders en Bonaireanen allereerst die mensen die op het eiland/de eilanden geboren en getogen zijn, de taal (Papiamentu) spreken en hart hebben voor het eiland. Echter stellen

zij dat ook mensen die buiten Bonaire of Nederlandse Antillen geboren zijn, ook 'echte' Bonaireanen kunnen worden, mits zij de taal spreken en hart voor het eiland hebben. Het gaat volgens hen meer om een instelling, een bepaalde mentaliteit dan een geboorte. Dit klopt voor een groot deel, maar toch blijken zaken als afkomst, geboorteplaats en huidskleur nog bepalend. Wanneer men spreekt over 'de' Caribische identiteit of de Caribische culturele arena wordt deze veelal voorgesteld als Afro-Caribisch in essentie, zo stelt Oostindie (1997: 275) en dit lijkt op Bonaire toch ook nog het geval te zijn. Toch blijkt dit niet allesbepalend en wordt er in de dagelijkse praktijk ook wel gesproken over 'zwarte Makamba's'. Hiermee worden Caribische Nederlander aangeduid die door hun mentaliteit meer 'Nederlands' zijn dan 'Bonaireaans'.

Boi: je moet affiniteit hebben, geschiedenis kennen, affiniteit met cultuur hebben (...). Als ik mensen vraag wat het verschil is tussen vroeger en nu, zegt men dat men vroeger veel meer met elkaar leefden, alles wat gebeurde. Maar dat is nu een beetje verloren gegaan. Waarden en normen, er waren andere waarden en normen toen, dat was gewoon met elkaar meeleven, mensen helpen, saamhorigheidsgevoel. De manier van omgaan met mensen, dat vind ik het belangrijkste. Het moet vanuit het binnenste van de mensen komen. Men is bezig om te overleven, weet je, en dan denken ze niet eens meer aan andere mensen.

De Bonaireaan wordt voorgesteld als beleefd, gesloten, bescheiden en afwachtend. Dit karakter wordt zelfs in het volkslied bezongen, lijkt hiermee een vaststaand feit geworden, in plaats van de tijdelijke uitkomst van een proces, en wordt hiermee losgekoppeld van de historie.

Samenvatting

In dit hoofdstuk heb ik beargumenteerd dat men de grip op het eiland en het eilandleven probeert te behouden middels het expliciet uiten en beleven van 'de' Bonaireaanse cultuur. Deze twee cultuurdiscoursen zijn door tijd en ruimte met elkaar verweven, worden afwisselend gebruikt en op verschillende manieren ingezet. Mijn argument luidt dat men de cultuur als *way of life* van vroeger nu transformeert in een gereïficeerd idee van wat de Bonaireaanse cultuur is, om deze vervolgens als instrument te gebruiken in het verschuivende machtsveld. Het doel hiervan is het creëren van sterke noties van zelf/zelfvertrouwen en groepsgevoel/solidariteit, een 'wij' om tegenwicht te bieden tegen een 'zij'. Bovendien kan een bewustwording van cultureel erfgoed, zo denkt men, een bron van inkomsten zijn wanneer zij op efficiënte wijze tot een toeristisch product gesmeed wordt. Ik heb aangetoond dat dit proces van het zoeken naar cultuur en het benoemen van cultuur, altijd gepaard gaat met een mate van reïflicatie, benoeming, en dus tevens in- en uitsluiting.

Het volgende en laatste hoofdstuk gaat over een uitingsvorm van bovengenoemde, namelijk *Dia di Rincon*.

Hoofdstuk 4: Dia di Rincon

Met mijn gehuurde Jeep volg ik vanuit Kralendijk de weg richting Rincon. Hoewel de 'snelle' route weliswaar praktischer is, heb ik er toch voor gekozen om de *scenic* (toeristische) route te nemen. Via deze route rijd je langs de kust en kom je voorbij het prachtige Gotomeer waar flamingo's het landschap verfraaien. Na ongeveer een half uur rijden kom ik aan in Rincon. Rincon heeft een ontstaansgeschiedenis die eeuwen teruggaat in de tijd. De Spanjaarden kozen er in de zestiende eeuw voor om een nederzetting op afstand van de kust te bouwen, buiten het zicht van passerende schepen van vijandige mogendheden en piraten. Bovendien bleek de vallei, waarin Rincon gesitueerd is, relatief vruchtbaar dankzij de aanwezigheid van zoetwaterbronnen. De nederzetting noemden ze Rincon, wat letterlijk (uit)hoek betekent. Rincon is hiermee het oudste dorp van Bonaire en heeft vandaag de dag 2000 inwoners. Door de beperkt aanwezige moderne voorzieningen, volgens sommigen door het feit dat Rincon ten opzichte van het steeds dominanter wordende Kralendijk altijd verwaarloosd is, lijkt de tijd in het dorp te hebben stilgestaan. Er is, behalve op feestdagen, niet veel te doen. De meeste Rinconero's werken in Kralendijk en op weekdays lijkt het dorp wel uitgestorven.

Het is 3 mei 2010, drie paar dagen na *Dia di Rincon (dag van Rincon)* en van de drukte die deze dag heerste is nu niks meer te merken. De straten van Rincon zijn weer zoals we gewend zijn: rustig, uitgestorven, alsof er nooit iets gebeurd is. Op een verdwaalde slinger en een paar lege standjes na, waar enige dagen ervoor nog pompoenpannenkoekjes gebakken en verkocht werden, waar Chinese snekhouders hun bier verkochten en waar de geur van *stobá kabritu* (stoofgerecht van geitenvlees) of *sopa iguana* (leguanensoep) vandaan kwam, is er niets dat doet vermoeden dat Rincon een paar dagen geleden bijna uit zijn voegen barstte van het feestgedruis. 30 april bezochten duizenden mensen Rincon. Kralendijk was op deze dag uitgestorven en veel horecaondernemingen kozen dan ook eieren voor hun geld en gooiden hun zaak dicht. Het programma begon al vroeg in de ochtend. Feitelijk zelfs al een paar weken voor 30 april, wanneer er competities en verkiezingen georganiseerd worden om het jaarlijkse lied van *Dia di Rincon* te kiezen. Er wordt jaarlijks een

jeugdcompetitie georganiseerd en een 'echte' competitie voor de volwassenen. Hoewel iedereen van mening is dat eigenlijk alleen het 'volwassen' lied er toe doet, is het volgens mijn informanten belangrijk om jonge kinderen ook al intensief te betrekken bij de (organisatie van de) festiviteiten en/van *Dia di Rincon*, en hiermee de folklore van Bonaire met de paplepel in te gieten. Deze verkiezingen zijn altijd feestelijk en een paar dagen voor de grote dag werd er een kleinere uitvoering van *Dia di Rincon* georganiseerd, in de vorm van een dorpsfeest, waarbij gegeten, gedronken, gedanst en gefeest werd.

De reden dat ik vandaag in Rincon ben is mijn interview met Bubuchi. Bubuchi is sinds zeven jaar president van *Dia di Rincon*, een functie die hij na het overlijden van zijn vader met trots heeft overgenomen. Wanneer we elkaar treffen verontschuldigt Bubuchi zich voor het feit dat hij niet helemaal in topvorm is. Hij is verkouden en moe, maar de arbeid (Bubuchio werkt bij de olieopslag- en overslaghaven) gaat gewoon door. Het presidentschap van *Dia di Rincon* is intensief, maar evengoed vrijwillig. "Het is zo druk geweest de afgelopen weken, maanden eigenlijk, ik moet helemaal bijkomen!", zegt hij. "*Dia di Rincon* is zo groot geworden, dat ik bang word. Zo vier a vijf uur [in de middag] word ik bang, er zijn teveel mensen in de straat! En met het aantal politie dat we hier hebben...! (lacht)".

Het is op dit punt wellicht interessant om even terug te kijken naar 30 april. Het is deze dag een drukte van belang. En het is, daar Rincon door de specifieke ligging praktisch windstil is, snikheet. Het straatbeeld van Rincon wordt bepaald door een bijna ononderbroken rij van eet- en drinkstandjes. Van overal klinkt muziek. Stompt het geluid van het ene podium af, zijn de klanken van de volgende muziekformatie alweer te horen. Er wordt gebruik gemaakt van de traditionele instrumenten die we eveneens bij *Mangazina di Rei* tegenkwamen, maar dit alles wordt wel gecombineerd met enorme geluidsversterkers en speakers. Mensen staan te praten, vrienden en oude bekenden ontmoeten elkaar, er wordt gelachen, gepraat en overal groet men elkaar. Je ziet mensen elkaar omhelzen, terwijl de macho's onder de aanwezigen elkaar amicaal op de schouders slaan of 'boksen' ter begroeting. Er wordt gestruind, gedanst en gezongen. Hier en daar doet een feestganger een siësta in de schaduw, omdat hij of zij iets teveel gedronken heeft. De oudere mensen zitten op klapstoeltjes in de schaduw, vaak in een tent waar zij door het personeel van het verzorgingstehuis voorzien worden van eten en drinken. Kleine kinderen, maar ook

volwassenen, zijn vaak uitgedost in traditionele kleding. Naarmate de dag vordert wordt het drukker. Niet alleen qua bezoekersaantal en stemming, maar ook betreffende het programma. Presentaties en optochten komen op gang en het duurt niet lang of iedereen laat zich meezuigen in het feestgedruis...

Men kan weinig anders doen dan beamen dat Bubuchi gelijk heeft wanneer hij zegt dat *Dia di Rincon* een groot evenement is. Inmiddels is *Dia di Rincon* uitgegroeid tot het grootste feest van Bonaire en wordt het alleen nog maar groter en drukker. De viering vormt een

hoogtepunt qua culturele manifestatie. *Dia di Rincon* is echter heel klein begonnen. In 1989 werd het voor het eerst georganiseerd en toen kwamen er ongeveer vijfhonderd mensen. De bedoeling van de dag is het vieren van de Bonaireaanse cultuur, de folklore. Men wil proberen om alles, zo wordt gezegd, wat te maken heeft met cultuur en dan met name met de Rinconese cultuur naar voren te brengen. Muziek, eten, drinken, kleding, dans, spelen, tradities..., wat men vroeger deed en hoe men vroeger leefde. “Veel mensen op Bonaire waren vergeten hoe men vroeger leefde”, stelt Bubuchi. Vooral jongeren moeten gestimuleerd worden in hun kennis over cultuur en de folklore, omdat zij hun interesse anders verliezen en bovendien de kennis moeten doorgeven aan volgende generaties. Terugblikkend op zijn eigen jeugd vertelt Bubuchi het volgende:

“Simadan (het oogstfeest) is een bedankfeest, ze willen bedanken voor de oogst, maar ook om te verzoeken. Toen ik klein was, was er elke week Simadan in Rincon, dat is een traditie van Rincon, die is gewoon weggegaan. Als jij een *kunuk* hebt en je moet die maïs gaan plukken, iedereen die komt bij jou. Jij moet zorgen voor eten en drinken, niks meer, je moet niks betalen. Zij doen alles voor jou en in de namiddag gaat iedereen eten en zo, daarna komt *Simadan*. Elke week. En als ze klaar zijn bij jou, gaan we naar de oudere mensen. En zo blijven we de hele maanden maart en april aan de gang. Ik was bij allemaal betrokken. Als klein kind doe ik niks, alleen maar rondlopen. Ze waren heel snel die mensen, lopen door de *kunuk*, iedereen drinkt, maar ze blijven gewoon goed. Ze dansen gewoon uit die *kunuk* naar de eigenaars huis, maakt niet uit hoe ver die weg is. Spelen, spelen, tot ze niet meer kunnen.”

Dia di Rincon is zeer illustratief voor de beschouwing en argumentatie die ik tot zover gegeven heb. Het spreekt voor zich dat *Dia di Rincon*, met als doel het vieren van de Bonaireaanse/Rinconese cultuur en folklore, een cultuuruiting- en articulatie betreft. Hierdoor leent zij zich uitermate goed om te kijken over welke en wiens cultuur het gaat. Met andere woorden: wat wordt beschouwd als authentiek Bonaireaans, en welke tradities, normen en waarden en cultuurdragers horen hier vervolgens bij? Zoals ik aangetoond heb heeft identiteit, of dit nu een nationale, etnische of (sub)culturele identiteit is, altijd een zingevende, symbolische functie alsook een instrumentalistische, praktische functie. Kijkend naar *Dia di Rincon* zien we enerzijds dat zij tot doel heeft om mensen bewust te maken van ‘hun’ geschiedenis, hoe ‘hun’ voorouders vroeger leefden en hoe dit vandaag de dag ‘hun’ cultureel erfgoed en folklore behelzen. *Dia di Rincon* dient om deze reden dan ook om de

vermeende cultuurdragers aan elkaar te binden, om mensen een *sense of belonging* te geven. De eigen identiteit moet gesterkt worden, gevoelens van trots, zelfbewustzijn en zelfvertrouwen moeten groeien en hiermee groepscohesie en –solidariteit. Daarbij moet *Dia di Rincon* Bonaire ook op de kaart zetten, een bijdrage leveren aan Bonaire en de Bonaireaanse cultuur als toeristisch product. *Dia di Rincon* is tevens een inkomstenbron voor (kleine) ondernemers.

Om te kunnen blijven groeien, en Bonaire als cultuurproduct economisch interessant te laten zijn, is niet alleen de lokale bevolking nodig, maar ook de inwoners van de overige eilanden, voornamelijk Aruba en Curaçao. Zonder de inbreng van deze eilanden zou *Dia di Rincon* nooit zo hard kunnen groeien, daar de Bonaireaanse vijver simpelweg te klein is. Om elk jaar groter en gevarieerder te worden, hetgeen een doel van de organisatie is, moet Bonaire ook buiten de eigen vijver gaan vissen. Dit voordeel heeft ook zijn nadeel. De Nederlandse Antillen kenmerkt zich door een sterke mate van heterogeniteit en elk eiland is verschillend. Curaçao heeft een andere versie van het oogstfeest (op Curaçao *seú* genaamd) en danst en zingt op een eigen manier. Veel van mijn informanten zijn van mening dat de kleding en de optochtwagens van de Curaçaoënaars mooier en bovenal veel duurder zijn dan die van Bonaire. Dit roept afgunst op, maar ook irritatie. Men is al van mening dat de Curaçaoënaars te uitbundig zijn, altijd willen pronken en bovendien arrogant zijn. Nu proberen ze zich niet alleen beter te profileren, maar doen ze het ook nog eens op een on-Bonaireaanse manier. Wanneer ik hier op de dag zelf in gesprek over raak met een oudere man, vertelt hij me:

“De kleding van vroeger was gewoon van meelzakken, weet je, nadat ze die meel gebruikt hadden, gebruikten ze die zakken als kleding voor de jongens en de meisjes. Er was geen geld, dus zo deden wij dat. Zo ging dat.”

Dia di Rincon presenteert zichzelf graag als een volksfeest, als een feest waarbij iedereen welkom is en waarin ieder zijn ei kwijt kan. Er is dan ook ruimte voor de ‘ander’, maar deze ruimte is beperkt en wordt gereguleerd. Zo werd een Dominicaanse snékhouders op zijn vingers getikt door de organisatie omdat er Dominicaanse muziek gedraaid werd vanuit zijn bar zonder van te voren overleg met de organisatie. “Het kan, maar je moet het vragen, er moet gereserveerd worden op bepaalde plekjes”, legt Bubuchi me uit. De Rinconezen raken

geïrriteerd omdat het hun dag is en hun muziek gedraaid dient te worden. “Als je een huis hebt, wil je niet dat iemand daar binnen komt en doet wat zij willen. Je wilt dat ze doen wat jij doet. Dat is het probleem. Maar het is een dag om te genieten, niet?”.

Over Aruba wordt wel gezegd dat zij zelf ‘geen cultuur meer hebben’, daar zij alle authenticiteit verloren zijn in hun focus op het toerisme. Ook hieruit blijkt weer dat authenticiteit en cultuur in één adem genoemd worden. Naast saamhorigheid en inkomstenbronnen dient *Dia di Rincon* ook als podium om de cultuur te articuleren, dus niet alleen voor de cultuurdragers zelf, maar ook met de bedoeling dat de ‘ander’ deze kan aanschouwen. Middels diverse presentaties (cactus heggen aanleggen, stands bouwen, eten bereiden, muziekinstrumenten demonstreren) worden deze folkloristische cultuuruitingen vertoond. Alvorens deze punten verder te beschouwen, is het nuttig om allereerst de rol van Rincon binnen het proces van cultuur te bekijken.

Rincon

In de Hollandse periode was Rincon de woonplaats van Afrikaanse slaven. De mannen werkten door de week in de zoutpannen, de vrouwen en kinderen zwoegden op de overheidsplantages. Vaak hadden ze in de buurt van Rincon ook nog een veldje om zelf iets te verbouwen. Nog steeds zijn in de vallei kleine gebiedjes voor extensieve landbouw en veeteelt te vinden. Na de afschaffing van de slavernij zetten de ex-slaven hun geïsoleerde bestaan in Rincon voort. Het grootste deel van de huidige inwoners stamt rechtstreeks af van deze slavengemeenschap.

“Rinconero’s zijn tweehonderd procent Bonaireaan. Rincon is tweehonderd procent Bonaire!”

Bovenstaande uitspraak werd gedaan door de geboren en getogen Rinconese Angelina. Mijn Rinconese informanten waren allen van mening dat zij ‘Bonaireaanse’ waren dan de inwoners te Kralendijk en meer van de authentieke cultuur in huis hebben. Dit idee wordt in het algemeen onderschreven door de rest van de bevolking. Rincon wordt op het eiland en

door mijn informanten beschouwd als het cultuurcentrum van Bonaire, het cultureel erfgoed, waar de tijd stil is blijven staan. Dit in tegenstelling tot de stad, Kralendijk, waar de 'cultuur' vergeten en verloren is gegaan. Traditiegetrouw vinden culturele manifestaties hier dan ook plaats, zoals het oogstfeest (Simadan), de viering van San Juan en San Pedro en de carnavals- en maskaradaoptochten. Hier zou de 'echte' Bonaireaanse cultuur het best bewaard zijn gebleven en hier zouden de 'echte' Bonaireanen nog woonachtig zijn. In het Pourier-rapport (1992) werd al erkend dat de Bonaireaanse cultuur een bijdrage zou kunnen leveren aan het toeristisch product en stelde men voor om te investeren in betere voorzieningen en infrastructuur in, en van-naar Rincon, dit om verloedering te voorkomen. Om een uniek cultureel product over te kunnen dragen, moet er volgens de schrijver geput worden uit folklore en culturele uitingen, en hierbij kan Rincon een belangrijke rol worden toebedeeld. Feitelijk zou men kunnen zeggen dat dit pleit voor het argument waarin cultuur iets van vroeger is, niet zomaar een 'ding', maar een 'ding' van vroeger door de vorige generaties gecreëerd en wat in oorspronkelijke staat bewaard moet blijven en doorgegeven moet worden.

Een nadere beschouwing leert ons dat Rincon, in vergelijking met Kralendijk en de daaromheen liggende dorpen, altijd wat achtergesteld is. Veel van mijn informanten, zowel zij afkomstig van Rincon als zij daarbuiten, stellen dat Rincon altijd wat aan de 'zijkant' gebleven, Playa [Kralendijk] was/is de stad, en Rincon eigenlijk een soort *kunuk*. Wanneer ik Bubuchi vraag hoe het komt dat de cultuur in Rincon zo bewaard is gebleven antwoordt hij dat dit te maken heeft met, wat hij noemt "afstoting en achterblijven". "Die mensen hebben zich gesloten, wij doen wat we doen. We proberen niet moderne dingen naar binnen te brengen, dus daardoor zijn veel dingen gewoon bewaard."

Dat dit streven naar authenticiteit ook voor spanningen kan zorgen, wordt op verschillende manieren duidelijk. Zoals ik in het vorige hoofdstuk beargumenteerd heb is 'de' Bonaireaanse cultuur moeilijk te definiëren daar zij, evenals op andere Caribische eilanden, van oudsher een *mestize* is. Daarbij is Bonaire vandaag de dag een multiculturele samenleving die veel mensen van verschillende etniciteiten, culturen en religies huisvest. Een vastomlijnde, statische cultuur toebehorend aan een selecte groep mensen wordt via deze weg steeds moeilijker houdbaar. Dit probleem wordt erkend door mijn informanten, wat blijkt uit de verschillende antwoorden die ik kreeg op mijn vraag wat Bonaire eigen

maakt, of wat de Bonaireaan kenmerkt, maar ook uit de twijfel die soms openlijk uitgesproken werd. Bubuchi (alsook Boi Antoin) vertelt me halverwege het gesprek dat *Dia di Rincon* vandaag de dag meer feest dan cultuur is....

“want veel van die mensen die toen begonnen met Dia di Rincon, die zijn niet meer. En die jonge mensen, die hebben een beetje van die cultuur gepakt, maar ze brengen het niet naar voren. En nu... er zijn een paar mensen maar die echt weten hoe het gedaan werd. Je kunt het iemand laten doen, maar als hij het niet precies gaat doen, dan verandert alles. De informatie die zij geven is niet waar, dus je moet iemand hebben die daadwerkelijk informatie geeft en naar voren brengt. En dat is het probleem. Als je nu in Rincon loopt en je pakt drie oude mensen en je zet die naast elkaar en je vraagt ze hetzelfde ding, elke zegt iets anders.”

Uit bovenstaand citaat wordt duidelijk hoe cultuur in één adem genoemd wordt met hoe het er vroeger aan toging. Duidelijk wordt dat als deze informatie over vroeger verdwijnt, of verkeerd geïnterpreteerd wordt, dit in de ogen van mijn informanten een bedreiging van de cultuur veroorzaakt. Cultuur is in deze context een geheel van informatie en kennis die oraal en schriftelijk moet worden overgedragen om zodoende als instrument ingezet te kunnen worden voor de juiste mensen en doeleinden.

Het ‘verkeerd’ overdragen van informatie kan verschillende oorzaken hebben. Bubuchi noemt hierboven het missen van de juiste kennis, maar ook het gebrek aan middelen, interesse of gemakzucht worden door mijn informanten genoemd. Zo is er elk jaar (op de dag van *Dia di Rincon*) een verkiezing voor het standje van het jaar. In de begindagen van *Dia di Rincon* werden standjes gemaakt van materiaal van het eiland: er werd gebruik gemaakt van hout uit het bos, de stammen van de maïs en kokosbladeren. De laatste jaren kampt Bonaire met droogte en door het gebrek aan regen is er een tekort aan maïsstammen. Om die reden, en volgens Bubuchi ook door gebrek aan tijdsinvestering en interesse, wordt er tegenwoordig gebruik gemaakt van paletjes. “Dat verandert alles, want paletjes zijn geen deel van onze cultuur”, vertelt hij me. Volgens Bubuchi zijn er genoeg andere dingen in het bos te vinden die gebruikt kunnen worden en hij denkt met heimwee terug aan de oude dagen, waarin zwaargebouwde sterke mannen het bos introkken op zoek naar de beste materialen om een stand te bouwen. Dit gebeurt nu nog maar nauwelijks. Het zal niemand verbazen dat de winnende stand van *Dia di Rincon* 2010 er één was die op

authentieke wijze gemaakt was. De organisatie wil volgend jaar harder gaan werken om de originele standjes in het straatbeeld te krijgen. Dit is volgens hen bevorderlijk voor de opkomst, waarbij de bezoekers een stukje cultuur te zien krijgen en waar anderen gevoelens van nostalgie en mooie en warme herinneringen aan zullen ontlenuen.

Later in het gesprek vertelt Bubuchi hoe er de noodzaak is om te gaan documenteren en archiveren, maar hoe dit gelijktijdig een enorm lastige en tijdrovende activiteit is.

“We moeten alles op een rij gaan zetten, gaan documenteren, zoals het is. Want gedurende de komende jaren gaat alles verwateren, en hier in Rincon, dit is de cultuur. En dat is moeilijk, want we zijn nu de cultuur van Rincon een beetje aan het mixen met die van Curaçao en Aruba. (...) We hebben een echt, echt, echte cultuur, maar we moeten gewoon gaan zoeken naar wie die hebben. Ik heb informatie uit veel mensen opgenomen en elk mens zegt iets anders. En ik moet daartussen iets gaan zoeken. En die uitleg die ik krijg, volgens mij is het niet waar. De echte informatie hebben ze van hun ouders gekregen, via hun is daar iets van achtergebleven. Zo gaat dat. Elke generatie laat iets erachter vaak, en zo blijft het gaan. En nu krijg je iets heel anders als toentertijd.”

Hoewel mijn informanten de historie van Bonaire en de samensmelting van etnische en culturele invloeden in tal van expressie-uitingen erkennen, blijkt het proces van *mestize* na verloop van tijd wel bevroren te worden. De voorlopige uitkomst van een proces, immers altijd een tijdelijke momentopname, krijgt op dit moment het label van ‘authentiek’.

Samenvatting

Dia di Rincon is een groot feest, een feest waar iedereen (weliswaar beperkt) zijn eigen stem aan en inbreng in kan geven. Het feest van het jaar, iedereen kijkt er naar uit en leeft er naar toe. De zoektocht naar authenticiteit en het belang –alsook de moeilijkheid- van het verzamelen en overdragen van de ‘juiste’ kennis en informatie komt op en rondom deze dag in al zijn kleuren tot uiting. Cultuur wordt gereïficeerd, gearticuleerd en tentoongesteld om zowel zingevende, symbolische alsook pragmatische en instrumentele doeleinden. “Dit ben jij, dit is jouw geschiedenis en jouw cultuur, dit bindt jou aan dit eiland en aan onze groep mensen”. Dergelijke vormen van insluiting gaan altijd gepaard met vormen van uitsluiting, daar bepaald moet worden wie er wel, en wie er niet bijhoren. Zo ontstaat er een groep toeschouwers, die als het ware niet op het podium staan, maar ervoor. “Dit is onze cultuur, dit zijn wij”, is de boodschap die zij te horen krijgen. Ik heb in dit verslag beschreven dat er beperkte ruimte lijkt te zijn voor eenheid in verscheidenheid. Er is niet, zoals in Suriname het geval is, sprake van één Bonaireaan of een echte overkoepelende eilandidentiteit die etnische en nationale identificaties overstijgt. Toch blijkt dit mogelijk te zijn, en dat zien we tijdens de grote Simadan optocht waar *Dia di Rincon* traditiegetrouw mee afsluit. De optocht beperkt zich in eerste instantie tot de grote trucks waaruit luide (live)muziek klinkt, gevolgd door een dansende, zingende stoet mensen gehuld in folkloristische kledij. Al halverwege de eerste ronde voegt het publiek zich erbij en lopen de verschillende groepen door elkaar heen. Het feest is nu in alle hevigheid losgebarsten en de bierstandjes draaien overuren. De dans behorend bij Simadan noemt men ‘wapa’. De wapa wordt in meerdere rijen gedanst en gaat op en neer. De dansers dansen in een rij naast elkaar en haken hun armen in die van hun buurman of –vrouw of slaan een arm om elkaars schouders. Iedereen doet nu mee. Cultuur als entertainment, als bron van plezier, kan zowel als bind- en als oplosmiddel dienen.

Tot besluit

We zijn aangekomen bij een slotwoord. In de antropologie wordt er wel gesproken over het kleine en het grote verhaal, waarbij het kleine verhaal iets vertelt over het grote verhaal. In deze studie was Bonaire het kleine verhaal. Bonaire staat aan de vooravond van een nieuwe staatkundige structuur waarbij het eiland een integraal onderdeel van Nederland gaat worden. Daarbij is er nu sprake van demografische verschuivingen in een mate die de eilandbevolking nog relatief onbekend is. Het zou eenvoudig zijn om te stellen dat er op Bonaire twee grootschalige veranderingen gaande zijn en dat (de beleving van) deze verandering tot gevolg heeft dat men zich gaat profileren vanuit een culturele identiteit en vermeende *roots* erkend wilt zien. Deze redenering is mijns inziens om verschillende redenen onvolledig. Allereerst heb ik de veranderingen vanuit een groter perspectief beschouwd en hiermee kunnen constateren dat zij geenszins nieuw zijn, maar kenmerkend voor de huidige mondiale wereldorde waarin iedereen *on the move* is en waar voormalig autonome natie-staten steeds meer deel uit gaan maken van transnationale verbanden en supranationale eenheden. Ook Bonaire is nooit homogeen of vrij van deze dynamiek geweest. Het is vanuit deze redenering interessant om te onderzoeken waarom verandering als bedreigend beschouwd kan worden. In navolging van Eriksen (2002: 68) stel ik dat vermeende dreiging inderdaad een gevolg is van een (acute) verandering in een situatie, maar dat verandering niet per se gevoelens van dreiging tot gevolg hoeft te hebben. Ik stel daarom dat het zinvol is om gevoelens van dreiging te onderzoeken aan de hand van de beleving van verandering. In het geval van Bonaire heb ik beargumenteerd dat er sprake is van een ongelijk veld van macht, waarin de 'voormalig kolonisator' nieuwe wetgeving op het eiland implementeert en waarbij (invloed)rijke nieuwkomers het straatbeeld bepalen.

Met deze studie hoop ik een bijdrage geleverd te hebben aan het debat omtrent sociale identiteiten in een mondiale wereldorde, een wereldorde waarin culturele zingevingskaders gefragmenteerd en gedeterritorialiseerd raken en waarin nationalistische, etnische en culturele identiteiten juist aangewakkerd worden. Verandering is onvermijdelijk in deze wereldorde, evenals het feit dat dit gevolgen heeft op noties van identiteit, loyaliteit, saamhorigheid en gevoelens van *home & belonging*,

Het onderzoeksveld Bonaire, of eigenlijk de Nederlandse Antillen of het Caribische gebied *an sich*, blijkt een zeer interessante wanneer we de (her)opleving van noties als identiteit en etniciteit onderzoeken. Het Caribische gebied als laboratorium (Oostindie 2006), wordt wel gezegd. Eerder heb ik gesteld dat de *extended statehood*-eilanden veel kenmerken delen met voormalig autonome natie-staten in een mondiale wereldorde van trans- en supranationale verbanden en eenheden. Er kan ook gezegd worden dat Caribische eilanden als laboratorium kunnen dienen voor de studie naar multiculturaliteit dankzij de historisch gegroeide (etnische, culturele en religieuze) heterogeniteit. Het Caribisch gebied wordt echter veelal voorgesteld als een eenheid, een culturele arena welke door een proces van integratie haar latente eenheid waar zal maken, zo stelt Oostindie (1997: 273). Het Caribisch gebied kenmerkt zich echter door een sterke mate van heterogeniteit (Oostindie 1997, 2006; Van der Pijl 2007: x). Hoewel alle afzonderlijke eilanden een gemeenschappelijke geschiedenis kennen van kolonisatie, migratie en slavernij, stond elk eiland op zijn eigen manier in dit verhaal en hebben de specifieke ontwikkelingen per eiland voor een sterke mate van heterogeniteit gezorgd. Ondanks deze wetenschap wordt het land Nederlandse Antillen ('de' Antillianen) alsook het Caribische gebied, nog wel op deze manier benaderd. Veel van mijn informanten voelen zich allerm minst verbonden met bijvoorbeeld de Curaçaoënaars ("wij horen niet bij hun, wij horen niet bij dat soort mensen!").

Maar dit geldt evengoed, zo heeft mijn studie uitgewezen, voor de eilandbewoners zelf. 'De' Bonaireaan kenmerkt zich door een sterke mate van heterogeniteit en misschien wel juist door het feit dat de eilandbevolking altijd open heeft gestaan voor vernieuwing en hier het beste van heeft weten te maken. Een geschiedenis van migratie en culturele ontmoetingen hebben Bonaire gemaakt zoals zij nu is: veelzijdig, vrolijk, gastvrij en gemoedelijk. Cultuur moet leven, en niet levenloos worden. Cultuur en identiteit zit mijns inziens in de wijze waarop iemand zich verhoudt tot de omgeving, de wijze waarop hij omgaat met dingen. Om echt recht te doen aan de schoonheid van cultuur moet er niet gekeken worden naar de tastbare dingen waarmee men vandaag de dag omgaat, maar te allen tijden naar de wijze waarop.

Op de voorpagina van dit verslag zien we de zoutpannen (saliña's) van Bonaire¹². Deze zoutpannen zijn niet alleen een economische bron voor het eiland, maar eveneens een toeristische trekpleister en een symbool van Bonaire. Toeristenbrochures, -websites en touroperators verleiden (potentiële) bezoekers niet alleen met de slavenhutjes, de flamingo's en de duizelingwekkende onderwaterwereld, maar ook met een tochtje langs de zoutbergen. Pastoor Ramiro Richards vertelde mij tijdens onze eerste ontmoeting dat hij zout in zijn kerk had liggen.

...als je kijkt naar zout, zout is een symbolisch iets in de bijbel. Zout, ja, draagt bij tot het behoud van leven. Zout was het enige conserveringsmiddel dat er was, en het is er altijd op Bonaire geweest. Het is één van de oudste conserveringsmiddelen in de wereld. En we hebben er een heleboel van. Toen er zo'n hevige sneeuwstorm was in Nederland, toen hebben ze uit Nederland extra zout vanuit Bonaire besteld. Dit is de ironie van het leven, zo'n grote maatschappij, zo'n rijke land, zoveel miljoenen, zouden niet meer kunnen functioneren als het zout uit het kleine Bonaire niet naar Nederland was gekomen. In de kerk heb ik een bak met zout op het altaar, omdat het symboliseert met Jezus Christus, wij zijn het zout der aarde. Zout geeft smaak aan eten, zout conserveert leven, zout is nodig voor je lichaam, anders droog je uit. Laat ik het zo zeggen: Bonaire heeft Nederland nodig, maar Nederland heeft Bonaire ook nodig.

¹² Door de wind wordt er zeewater op land geslagen en blijft hier achter. De warmte van de zon zorgt er voor dat het water verdampt en er zout achterblijft. Met grote bulldozers wordt het zout opgescheept en naar een verzamelplaats gebracht. Het zout wordt gewassen zodat het kan worden ontdaan van vuil. Nadat het zout enige maanden gedroogd heeft, wordt het in grote schepen geladen en naar o.a. de Verenigde Staten en naar andere eilanden in het Caribische gebied gebracht voor verdere bewerking.

Bibliografie

Boeken

Anderson, B.

1983 *'Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism.'*
New York and London: Verso.

Appadurai, J.

2002 *'Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy.'* In: Ina, J. X. & R.
Rosaldo (eds.) *'The Anthropology of Globalization: a Reader.'* Oxford:
Blackwell Publishing.

Barth, F.

1969 *'Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference.'*
Oslo: Universitetsforlaget.

Baud, M. et al.

1994 *'Etniciteit als strategie in Latijns-Amerika en de Caraïben.'* Amsterdam:
Amsterdam University Press.

Bauman, Z.

1998 *'Globalization: The Human Consequences.'* Cambridge: Polity Press.

Baumann, G.

1996 *'Contesting Culture: Discourses of Identity in Multi-ethnic London.'* New York
and Cambridge: Cambridge University Press.

1999 *'The Multicultural Riddle: Rethinking National, Ethnic, and Religious Identities.'*
New York and London: Routledge.

Boeije, H.

2008 *'Analyseren in kwalitatief onderzoek: denken en doen.'* Amsterdam: Boomonderwijs.

Dalhuisen L. G. et al.

2009 *'Geschiedenis van de Antillen'*. Zutphen: Walburg Pers.

Dewalt K., & Dewalt B.

2002 *'Participant Observation: A Guide for Fieldworker'*. Oxford: AltaMira Press

Eriksen, T. H.

2002 *'Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspective.'* London: Pluto Press.

Gerritsen, G.

2005 *'Portraits of Bonaire Vol. 1'*. Bonaire: Henk Roozendaal B.V.

2006 *'Portraits of Bonaire Vol. 2'*. Bonaire: Henk Roozendaal B.V.

Groenenboom, W.

2009 *'Document Bonaire.'* Leveroij: Leveroij B.V.

Guadeloupe, F

2008 *'Chanting down the New Jerusalem: Calypso, Christianity and Capitalism in the Caribbean (The anthropology of Christianity).'* Berkeley: University of California Press.

Handler, R.

1994 *Is 'identity' a useful cross-cultural concept?* In: Gillis, J.R. (ed.) *'Commemorations. The Politics of National Identity.'* Princeton: Princeton University Press.

Hillebrink, S.

2008 *'The Right to Self-Determination and Post-Colonial Governance: the case of the Netherlands Antilles and Aruba.'* Cambridge: Cambridge University Press

Ho, K.

2005 *Situating Global Capitalism: A View from Wall Street Investment Banks.* In: J.X. Inda & R. Rosaldo (eds) 2008, *The Anthropology of globalization.* Malden: Blackwell Publishing Ltd. pp 137-164.

Inda, J. X. & R. Rosaldo (eds.)

2008 *'The Anthropology of Globalization: a Reader.'* Oxford: Blackwell Publishing.

Jenkins, R.

1996 *'Social Identity.'* Londen: Londen Routledge.

De Jong L., Kruijt D. (Eds)

2006 *'Extended Statehood in the Caribbean.'* Amsterdam: Rozenberg Publishers.

Klomp, A.

1983 *'Politiek op Bonaire; een antropologische studie.'* Utrecht : Instituut voor Culturele Antropologie.

Malkki, L. H.

1995 *'Refugees and Exile: From 'Refugee Studies' to the National Order of Things'* *Annual Review Anthropology*, 24(1): 496-523.

Olwig, K. F.

2007 *'Caribbean Journeys: An ethnography of Migration and Home in Three Family Networks.'* Durham: Duke University Press.

Oostindie, Gert J.

1997 *'Het paradijs overzee: De 'Nederlandse' Caraïben en Nederland.'* Den Haag: Uitgeverij Bert Bakker.

2006 *'The Study of Ethnicity in the Dutch Caribbean: Full Circle of Furnivall?'* *Latin American and Caribbean Ethnic Studies* 1: 215-230.

Pijl, van der, Y.

2007 *'Levende doden; Afrikaans-Surinaamse percepties, praktijken en rituelen rondom dood en rouw.'* Utrecht: Rozenberg.

Pijl, van der, Y. et al.

2009 *Antropologische vergezichten: Mondialisering, migratie en multiculturaliteit.* Amsterdam: Aksant

Sen, A.

2006 *'Identity and Violence: The Illusion of Destiny.'* New York: W.W. Norton Company.

Sluis, M.

2004 *'De Antillen bestaan niet. De nadagen van een fictief land.'* Den Haag: Uitgeverij Bert Bakker

Tsing, A.

2000 *The Global Situation.* In: J.X. Inda & R. Rosaldo (eds) 2008, *The Anthropology of globalization.* Malden: Blackwell Publishing Ltd. pp 66-100

Wimmer, A.

2002 *'Nationalist Exclusion and Ethnic Conflict: Shadows of Modernity.'* Cambridge: Cambridge University Press.

Wolf, E. R.

1997 [1982] *'Europe and the People without History.'* Berkeley (etc.): University of California Press.

WRR

2007 *'Identificatie met Nederland'*. Amsterdam: University Press

Rapporten en verslagen

Advies Werkgroep Bestuurlijke Financiële Verhoudingen Nederlandse Antillen

2004 *"Nu kan het... nu moet het!"*. Willemstad, Curaçao

Bestuurscollege Bonaire

2010 *Kadernota cultuurbeleid van Bonaire*

Commissie Integrale Sociaal-economische aanpak Bonaire

1992 *Pourrier Rapport*. Kralendijk/Willemstad/'s Gravenhage

Commissie Referendum Bonaire

2009 *Rapportage*

Jong Bonaire Naschoolse Opvang

2008 *Jaarverslag*

Stichting Ban Boneiru Bek

2007 *jaarverslag*

2008 *jaarverslag*

2009 *jaarverslag*

Van Werven

'Bonaire in 2025: Masterplan voor een duurzaam en sociaal Bonaire'.

Rijksuniversiteit Groningen.

Van Werven *'Ontwikkelingsperspectief Bonaire'*. Rijksuniversiteit Groningen

Websites

www.amigoe.com

www.antillenhuis.nl

www.antilliaansdagblad.com

www.cbs.an

www.gov.an

www.minbzk.nl

Plattegrond Rincon

